

चांदोबा

जून १९८६

2.50
रु०

श्वारा दुर्गंध रोखा. दंत

Fullscreen

177

6 / 68

कोलगेट सुरक्षा चक्रावर विश्वास ठेवा!

कोलगेटने निर्धारित दंत स्वच्छ केल्याने
आपल्या कुटुंबातील सर्वांचे दंत मजबूत व निरोगी होतात अणि स्वस्थ स्वस्थ व लवक होते.
हेच ते कोलगेटचे सुरक्षा चक्र.

प्रत्येक वेळी कोलगेटने दंत स्वच्छ केल्याने
कोलगेटचा विश्वसनीय कोलगेटचा सुरक्षा
चक्रावर ठेवा.

- दोन्ही आडव्या दाढ्यांच्या आकारातूनही
दुर्गंधमुक्त स्वस्थ व दंत स्वच्छ केल्याने
दोन्ही आडव्या दाढ्यांच्या आकारातूनही
दुर्गंधमुक्त स्वस्थ व दंत स्वच्छ केल्याने
- कोलगेटचा अलौकिक कार्यक्षम फेस
दोन्ही आडव्या दाढ्यांच्या आकारातूनही
दुर्गंधमुक्त स्वस्थ व दंत स्वच्छ केल्याने
- कोलगेटने निर्धारित दंत स्वच्छ केल्याने
आपल्या कुटुंबातील सर्वांचे दंत मजबूत व निरोगी होतात अणि स्वस्थ स्वस्थ व लवक होते.

लक्षात ठेवा, आपल्या कुटुंबातील सर्वजणांनी
प्रत्येक दोन-तीन कोलगेटने दंत स्वच्छ करा.
आपला कुटुंबातील सर्वांचे दंत मजबूत व निरोगी होतात अणि स्वस्थ स्वस्थ व लवक होते.

कोलगेटचा लांबा

चांदोबा

संस्थापक : 'बकपाणी'
संचालक : बागिरेही

गुहेगाराविषयी वेपवार्दी दाखविणे हे प्राचीन काळा पासून एक कला व शास्त्र ह्याद्वटीने मान्यता प्राप्त करीत आला आहे. गुहेगाराला बरोबर शोधून काढून त्यांचा गुन्हा ठपड करून दाखविणारा जाकिंक वृष्टीने फार मोठा द्वार मानतात. ह्या गोष्टीचे खरेपण आपल्याला 'खरा चोर' ह्यागोष्टीत वाचावयास मिळेल.

अमर बाणी

विश्वः स्वं मत्पते चाह, मत्तो वतंत वितवत् ।

मृषीचर्यं महत् ज्ञानः, दुष्टेवृत्तनीतमः ॥

[विज्ञान माणूस आपल्याला ज्ञाती व अज्ञानी माणूस आपल्याला सर्वत्र म्हणून घेती. मण जो स्वतः संबंधी काहीच न सांगता गप्प रहाती तोच खरा सर्वोत्तम माणूस म्हणवला जातो.]

पर्वः ३५ जुल १९८६ अंकः १२
एक प्रतः २-५० :: मासिक वर्गणीः ३०-००

हसू बहारदार ट्रिंका चटकदार!

ट्रिंका प्यार तर,
अरसं चटकदार, जिथेला थुरळ पावणारे,
बंदगार विणकिल्या नललांमधून,
चुरकोरणी तयार,
ट्रिंका-सायबानाच प्यार !
प्रत्येक बाटलीपासून ५० ग्लास
प्रत्येक रेकटपासून ६ ग्लास

पाच अफलातून स्वादः
ऑरेंज, केमण, पापॅरॅच,
कोला, फुट पंच

ट्रिंका

एव्हाना कायदेत काय ट्रिंका!

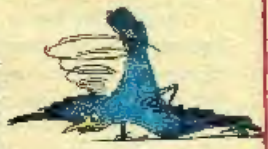
CPC कॉर्पोरेशन लि. (हॉंगकांग) लि.

चांदोबाता

बुंगीमुळे संकटात सांपडलेले पक्षी

जवळ जवळ ४०० रॉडिअर पक्षी जाफाबातून उडत उडत कॉलि-
फोर्नियाच्या हाथ वे वर येऊन पडले व आपाप्या येथ्यापा गाड्या-
खाली सांपडून मरण पावले. त्या पक्षांची जी फळे खावेली होती ते
जास्तच छत्रे कट्टे झाले होते व ती फळे खाल्यामुळे त्या रस्त्यांनी
त्यांना इसकी बुंगी आवी होती की, त्यांना आपले सक्षमतेवर
न करता आल्यामुळे ते बघाबघ येऊन सुख रस्त्यावर पडले.

अंतराळातील वानांचा एक भाव

सन १९०५ जून ३० तारखेला आकाशातून एक चमकणारी
जड वस्तू पृथ्वीवर येऊन पडली. ती पडल्यामुळे त्याचा मांचाल
होऊन मध्य संवेरिद्यातील १५०० मैल लांबीची जमिन हलकली.
तत्का सोविएतच्या वैज्ञानिक एन्. बॉस्विनीच छाने अनुमान
काढले व आपला विचार प्रकट केला की करोही वर्षांपूर्वीच्या
अंतराळातील विमानाचा हा पुकावा आहे. जामी तो खुपूर
नक्षत्रमंडळातून पाठविता असावा.

तुम्हांला माहीत आहे कां ?

१. जगातील सर्वात मोठी जड वंटा कोठे आहे ?
२. जगातील सर्वात प्रथम बांजलेली उंच इमारत कोठे आहे ?
३. जगात सर्वात उत्कृष्ट विल कोणाचे ?
४. अत्यंत प्राचीन राष्ट्रीय गीत गाणारा कोणता ?
५. जगात सर्वात प्रथम व जास्तीत जास्त इंग्रजी वर्तमान पत्र प्रकाशित करणारा कोणता ?

[उत्तरे पुढील पृष्ठावर द्यावे]

अरिष्टनेमि

फार पूर्वीच्या काळी एक राजा जंगलात शिकारीला गेला. सर्व जंगलात भटकून सुद्धा एक प्राणी देखिल दुखीस पडला नाही. सारले सेपटी एका जोंगरमाथ्यावर झाडांच्या माथी-माथी उभे असलेले एक हरीण त्याला दिसले. राजाने त्याचजशी काज सोडली व बाणाचा त्वावर लागताच एका मागसाच्या विच्छेदण्याचा आवाज ऐकू आला—“अरेरे !” राजाचा आश्चर्य वाटले व त्या बाणाच्या रोंबाने धावला. तेथे हरीणाचे कातडे घालून असलेला एक मुनी कुमार बाणाचा नेम समजून गेलेला आश्चर्यात. ते घालून रोंबताच अर्पण करत बघून वाटले.

राजाने विचार केला की, आपल्या हातून पडलेला अंपराख कोणाला कळविण्या बात येवून निघून जावे. परंतु दुसऱ्याक्षणी त्याला वाटू लागले की, ह्या मुनी कुमाराच्या आईवडीलांकडे आपल्या चुकीची दबा मागणे उत्तम ह्या निश्चयाने त्याने चारी बाजू निरखून पळविले. एका झाडाच्या बाजूला त्याला एक पर्वकुटी दिसली. राजा तेथे जाऊन पोहोचला. त्या झोपडीतून बाहेर पडत असलेल्या अरिष्टनेमी नावाच्या ऋषिना त्याने प्रणाम केला व विचारले—“गुरूदेव, हरीणाचे कातडे घातलेला एक मुनीकुमार त्या जोंगरमाथ्यावर गेला होता का ?”

“हो ? तो माझा मुलगा काढण्या आघावला गेला होता.” मुनीने त्याला सांगितले.

तितक्यात नाकजाची मोठी बोकलावर घेतलेला मुनीकुमार निघला. ते पहाताच आश्चर्याने याच्या तोंडून मन्त्र पुढेनासा सावा. मोठा वेळ गेल्यावर तो म्हणाला—“गुरूदेव, हरीण समजून मी तुमच्या मुलावर बाण सोडला होता. बाणाच्या जाघाताने नेवेला मुनीकुमार मी माझ्या बोट्याने पळीला तो जिवंत कसा ?”

“ही गोष्ट खरी आहे मू याच्या मुलावर मन्त्र सोडल्या परंतु आमचे प्राण देवाला अर्पण केलेले. अशा आघाताने त्याच्या बर काही आघात होत नाही.” ते म्हणाले.

योग्यतेची परीक्षा

रमापतीला एकता नावाची एकुलती एक मुलगी होती. लहानपणीच तिची आई वारल्यामुळे ती मातृप्रेमासाठी पारली लाकी. त्यामुळे वडिलांनी तिला अत्यंत लाडाने लहानाचे मोठे केले. ही लम्बामोघ्य झाली त्यामुळे रमापती तिच्यासाठी योग्य बराण्या गोधाला लागला.

एकदा त्यांच्या शेजारगावचा त्याचा मित्र ह्याने त्याला काही खास कारणास्तव भेटून बाण्याकरीता निरोप पाठविला. तेव्हा रमापतीने घळून निघताना मुलीला बजावून सांगितले—“एकता, मी आता जाऊन उद्या पहाटे पर्यंत परत येईन. रात्री तु सर्व दारे खिडक्या बंद करून शीप वितरू नकोस.”

“बाबा, तुम्ही अगरी काळजी करू नका ! निश्चितपणे जा. मी काही आता कुवकुल बस राहीले नाही ?” एकताने लाडीकपणे म्हणत वडिलांचा निरोप घेतला.

मध्यरात्र उलटल्यावर तिचा डोळ्याला डोळा लागला. तितक्यात दारावर कोणी-तरी शीप भारत्याचा आवाज ऐकू आला. आता इतक्यासाठी कोण बरे आले असावे.” असा विचार करीत तिने खिडकी उघडून बाहेर डोकावून पाहिले. पावसात भिजून चिब झालेला एक म्हातारा दारापाशी उभा होता.

एकताना खिडकीतून डोकावून पहाताना तो म्हणाला—“मुली, आजची रात्र निभावून नेण्या पुरती जागा मिळेल का ? म्हाताऱ्याला आश्रय देऊन पुण्य मिळव व ! हे गाव मला परके आहे. त्यात पाऊस अंग सुद्धा आंवून गेले आहे.

एकताना त्याच्याकडे पाहून त्याची दया आली. तिने दरवाजा उघडला व त्यांना घरात घेतले. एकताने एक पंचा देऊन म्हाताऱ्याला अंग कोरडे करण्यास सांगितले. म्हाताऱ्याने अंग पुसत चोहोकडे पहात

तिला विचारले—“अव मुली, तू घरात एकटी कशी काय ?

एकताने वडिल बोंजारगांबी गेले जवळपाचे सांगितले नंतर विचारले—“बाजोबा, संकोच करू नका काही खाल्ले आहेत का नाहीत ?

म्हणान्याने भान खाली घालीत खाल्ले नव्हत्याचे दर्शविले. त्यावर एकताने घरात उरलेले अन्न त्याला गरम करून वाटले. म्हणान्याने पोटावर हात फिरवित तुप्ती दर्शविली.

एकता पुढच्या खोलीत आली व तिने तेथे एक चटई घालून म्हणान्याची सोपण्याची व्यवस्था केली. तितक्यात तिच्या मानेजवळ

कसला स्पर्श झाला तिने जटकन मान वर काढून पाहिले तेव्हा म्हणान्याने चारचार सुरीचे टोक तिच्या गळपाजवळ टेकवले होते ती काही बोलणार तितक्यात ती म्हणाला—“तू गुपचुप घरात जाऊन दाग-दागीने पंखा-अडका को आवे तो मला आणून दे. जर त्याच काही गडबड केलीत तर तुझे सरण निश्चित समज !”

एकताला असे काही वडेल अशी अविवात कल्पनाही नव्हती. त्यामुळे तिला अतिशय आश्चर्य वाटले. परंतु सावध पणे ती त्याला म्हणाली—“तुम्हांला आश्रय देणाऱ्याशीच तुम्ही द्रोह करता लोक म्हणतात की, जोर दरोडेखोरापाची मुळा वयाभाव असतो.”

म्हणारा दांतबोठ खात म्हणाला—“हा काय आश्चर्य आहे ? आणि जर तू दरवाजा उघडला नसतास तर तो फोडून मी जात आलो असतो. ह्या फालतू गोष्टी करू नकोस मी सटपट सांगितलेल्या गोष्टी बांधून आण.”

एकताने मनाशी धीर केला. ती म्हणाली मी तुम्हांला अडचणीच्यावेळी खावला घातले परंतु दागिने व पैसे काही मी बांधून बेणार नाही त्या खोलीतील तिजोरीत सर्व काही आहे. तुम्हीच जात जाऊन पाहोउघात बांधून येऊन या.”

त्यावर म्हणारा ताबडतोब एकताने सांगितलेल्या खोलीत गेला तेवळपात तिने वपळार्ईने पाठीमागून घाबत जराऊन दार ओढले व कडी लावली. म्हणताने दोन क्षण भावावला व तो बावरून बडक्या मारू लागला.

एकताने जसा विचार केला व ती सोपण्याच्या खोलीत जाऊन सोपली की ह्या अर्धरात्री बोंजारपाजाऱ्यांच्या सोपेत कशाळा विघ्न घालायचे.

पहाटे सूर्योदयापूर्वी पुन्हा दार ओढ-वण्याच्या आवाजाने तिला जाग आली. तिला वाटले की, वडील परत घरी आले असावेत. ह्या विचाराने तिने दार उघडले. दाराच्या उंबरठ्यावर एक सुंदर व भरजरी कपडे परिधान केलेला एक तरुण उभा जवळच्या बसला.

एकताने त्याला पहातान प्रश्न केला—“तुम्हांला कोण पाहिजे ?”

तो तरुण गालातल्या गालात हसत म्हणाला—“मधरात्री पावसात भिजत एक म्हणतारा आपल्याकडे आश्रयास आला होता ना ?”

“हो, आला होता, मी त्याला आगा देऊन खावला मुळा घातले. परंतु त्याने उलट मला सुरा वाखवून राग-दागिने व पंखा अडका सांगितला व प्रित्यास मला

मारण्याची धमकी दिली. मी त्याला त्या समोरच्या खोलीत कोंडून ठेवले आहे ! वर पण त्या बोंराशी तुमचा काय संबंध ?” एकताने विचारले.

तो तरुण सडखटून हसू लागला व म्हणाला—“जहो तो जोर नाही. माझा विश्वासू नोकर आहे.

“तुमच्या घराचा नोकर आणि आमच्या घरी जोरो म्हणजे तो जोरच असणार आणि काय ?” एकता रागाच्या मारात म्हणाली.

तिचा राग व प्रश्न ऐकून त्याची हसून पुरेकाट झाली ती म्हणाला—“तो खरोखरी जोरी करव्याच्या उद्देशाने आला नव्हता.

म्हणाला-“तू ह्या परिश्रेत ऐकडे एक टक्क्यांनी पास झालीस.”

“ते कसे? आपला राग जावरत तिने विचारले.

तो तरुण नाटकी आवेशात म्हणाला-
“म्हाताच्याला आसरा देऊन तू आपली उदारता दाखविलीस. सुरी दाखवून मुद्दा पू न जावरता तुझे साहस दाखविलेस. व त्याला बंद करून तू मुझी चालाची प्रकट केलीस तुझ्यापाशी माझी पत्नी होण्याची संपूर्ण योग्यता आहे आता तुझ्याबरोबर लग्न करून घ्यायला काही अडचण नाही.

“नोकरीकरवी होगीपणाने स्वतः नाटक करून तुम्ही लाख कमावू शकता.” असे तिरस्काराने म्हणत तिने दाराची कडी उघडली. तेव्हा म्हातारा डोळे चोळीत मालका समोर येऊन उभा राहिला.

त्यावर एकता त्या तरुणाला म्हणाली-
“मोहन सिंह तुमच्या कडून माझ्या योग्यतेची परिक्षा करणे व त्याचा निर्णय घेणे हि दोन्ही मूर्खपणाची कामे आहेत. वसत्या फालतू गोष्टी करीता तुम्हांला पोलीसांच्या स्वाधिन न करता मी तुमच्यावर दहा दाखविते. तसेच तुमच्या धारल्या लक्षाविशाला माझ्या इथून निघून जा असे सांगण्याचे साहस करते आणि तुमच्या बरोबर लग्न न करण्याची माझी बुद्धिमत्ता

ह्या सर्वांचा अंदाज लावा. हे समजण्याची आता तुमची योग्यता आहे का नाही ते पहा आता इथून जावू शकता.” असे म्हणत तिने दाराकडे अंगुलीनिर्देश केला.

एकताच्या तोंडचे सर्व बोलणे ऐकताना दोघांचे चेहरे पांढरे पटक पडले. थोड्या दूरवर उभे असलेल्या तिच्या वडीलांची नजर चुकवित त्यांनी पोवारा केला.

ते एकत उभे असलेले वडील त्या सर्व गोष्टी पाहून म्हणाले-“मुली, तू खूप पाई केलीस. लक्षाविशाला मुलगा आपण होऊन तुला मागणी घालण्याच्या इच्छेने आला होता. तू त्याला दटावून हाकलून का लावलेस?”

“बाबा, त्याला स्वतःच्या श्रीमतीचा इतका राग आहे की, त्याला स्वतःच्या इच्छेप्रमाणे काहीही करता येते आणि मला माझ्या काही इच्छांचा नाहीत. मी त्याला आवडले म्हणून त्याने माझी परिक्षा घेतली अशा तऱ्हेची मागणे स्वतःच्या पैशांनी

काहीही विकत घेऊ शकतात.” एकता म्हणाली.

एकताचे वडील थोडा विचार करीत म्हणाले-“माझा बालपणचा मित्र रामभद्र व त्याचा मुलगा प्रभाकर तुला माहीतच आहे ना?”

“का नाही, चांगले माहीत आहेत.” एकता म्हणाली.

त्या लोकांनी मला निरोप पाठवला होता त्यांच्याच घरी मी गेलो होतो. रामभद्र तुला आपली सुन करून घेण्याच्या विचारात आहेत. तुझे काय म्हणणे आहे ते कळवायचे आहे. प्रभाकर प्रामाणिक व कष्टातू आहे. त्याच्या-पाशी जी बार एकर जमिन आहे. त्यावर चांगली शेती करून त्याने सोनेच पिकविले आहे. त्याच्या बरोबर लग्न करण्यास तू तयार आहेस का?” वडीलांनी तिला विचारले.

एकताने मंदहास करीत आपली संमती दर्शविली. बालपणचा मित्रच आपला व्याही होत असल्याने पाहून रमापतीचा आनंद गगनात मावेनासा झाला.

भिकाऱ्याची पण गरीबी

सिंघ देवावर सुगुण सेन नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्याच्या दरबारा-
लोक कमी पंडीत व प्रतिष्ठित व्यक्ती राजाची
बरबर स्तुति करून त्याच्या आज्ञावाण्यां-
बाबी त्याची छोटी तुलना करीत असत.
एक दिवस मंत्री मातंडवर्मा राजाला
म्हणाले-“महाराज, आपल्या राज्यकार-
भाराविषयीची स्तुती करून कळत कोणीही
कंदाळत नाहीत. त्यामुळे एक गोष्ट करणे
चांगले की, आपण एकदा वैशंपालदूत
राज्यात हिंडून लोक खरेच आपल्या विषयी
काय विचार प्रकट करतात हे पहावे.”

सुगुणसेनने मंत्र्याला त्याच्या सांगण्यावर
दुबोरा दर्शविला आणि वृसत्याच दिवशी
पहाटे ते दोघे वैशंपालदूत देश अमण
करण्यास निघाले. ते दोघे एका रास्तेतून
जाऊ लागले तेव्हा एक भिकारी त्यांच्या
दुप्टीस पडला. मंत्र्याने भिकार्याकडे अंगुली-

निर्देश करीत राजाला म्हटले-“महाराज,
हा भिकारी आपल्या राज्य कारभारा
विषयी काय विचार प्रणाली ठेवतो हे
आपण त्याला खिजवून विचारू या का ?”

राजाने थोडे आदेवेडे घेतच मान हलवित
मंत्र्याला विचारले-“अशा भिकार्यांना व
याचकाना प्रश्न विचारून काय ह्या गोष्ट
आपल्याला समजविते.

त्यावर मातंडवर्मा नम्रपणे म्हणाला-
“महाराज, आपण करीत असलेल्या राज्य-
कारभाराच्या कामकाजाविषयी प्रजेतील
लोकांचे काय मत आहे हे विचारण्या
जगण्याकरिताच बाहेर पडलो आहोत तेव्हा
अशा स्थितिीत जेवढे होईल तेवढे ह्या
गरिब लोकांचे विचार सुद्धा आपल्याला
जाणून घ्यावयास हवेत.

सुगुणसेनने स्विकारी सुचक मान हल-
विली व त्या भिकार्यापाशी जात विचारले-

“हे वच मला सांग तू भीक का मागतो
आहेस ?”

तो प्रश्न ऐकताच भिकारी मोठ्या
गुस्सने म्हणाला-“हे आपण काय विचारता
आहात भीक का मागतोस ? हा काय प्रश्न
साला का ? मी मागने पंचवीस वर्षे हा
भीक मागण्याचा धंदा करतो आहे !”

भिकार्याने राजाचे म्हणणे ऐकले व
चीडून त्याला म्हणाला-“अहो सहेब, मला
माहीत नाही आपले आजोबा कोण आहेत.
परंतु मी मागची पंचवीस वर्षे भीक
मागण्याचा धंदा करतो आहे. परंतु आता
काही वर्षापासून खरी भीक कधी असते
ह्याचा मला अनुभव येत आहे.

“अरे वा असे वाढे का ! तो कसला
दुवा अनुभव ?” राजाने विचारले.

“आपण माझा विचार जाणू इच्छिता ?
तेव्हा मी माझा खराखरा अनुभव तुम्हाला
सांगतो आपण लक्षपूर्वक ऐका. मागची
पंचवीस वर्षे मी एक तास भीक मागीत असे
तेव्हा माझी होळी अजाने गच्च भरून जाई
व बर बर पांच तांब्याची नाणी सुद्धा
माझ्या हातात येत. परंतु काही वर्षांनंतर
ह्यात बदल होत गेला की, तेवढी भीक
हाती येण्याकरीता आता चार पांच दिवस
लागतात. परंतु सध्या तर गल्लीबोळातून
भटकून सोळीत एक भाकरीचा तुकडा

वेसिल येण्याची मारामार होते. बर एखादे
नाणे देण्याचे माप सुद्धा कोणी करीत
नाही.” असे सांगून भिकारी आपल्या
रस्त्याने निवून गेला.

राजा त्याने सांगितलेल्या गोष्टीवर
थोडा विचार करीत राहला. नंतर
मंत्र्याला म्हणाला-“मंत्री त्या भिकार्याचे
बोलणे ऐकून दया तर असे वाटू लागले
आहे की खरोखर राज्यातील लोकांमधील
धार्मिक बुद्धी व वागशीलता कमी होवू
लागली आहे.

मंत्री म्हणाला-“महाराज, त्याच्या
म्हणण्याचा अर्थ राज्यातील लोकांमधील
धार्मिक बुद्धी कमी झाली नाही. तर तो

इतकेच सांगतो आहे की, मागच्या पंचवीस वर्षांपासून तो किती गरीब झाला आहे.

हे उत्तर ऐकताच त्याला आश्चर्य वाटले त्याने मंत्र्याला विचारले—“महामंत्री, हे तुम्ही काय सांगता? भिकाऱ्याची कसली गरीबी?”

“महाराज, भिकारी स्वतःच्या तोंडानेच स्पष्ट सांगतो आहे की, आपल्या पूर्वजांच्या वेळी तो किती सुखाने श्रीकामगून आयुष्य कठीत होता आणि आता किती कष्टदायक आहे “म्हणूनच मी सांगतो प्रजेतील लोकांमधील धार्मिक व दानशील वृत्ती नष्ट होत चालली आहे.” राजा म्हणाला.

“महाराज, समा करा ह्या गोष्टीला काही पुरावा नाही. आपल्या विचार तत्वा-नुसार तर लोकांमधील ती मूल्ये नाहीशी झाली असती तर राज्यभर दंगेघोषे चोऱ्या-माऱ्यांमार्जल्या असत्या परंतु तसे तर काही दिसून येत नाही.” मंत्री म्हणाला.

“तर मग सांग! भिकाऱ्याचो अशी परिस्थिती होण्यापाठी मागे काय हेतू?”

त्याचे एकच कारण की, ह्या पंचवीस वर्षांत जनतेच्या आर्थिक स्थितीमधे हळूहळू बदल होत आहे. पैसा कमी मिळत आहे तरी मुद्रा प्रजेतील लोक मोठ्या सहनशिल-तेने ह्याची वाट पहात आहेत की, आता नाही तरी भविष्य काळात नेवकीं आर्थिक परिस्थिती सुधारेल याचे तर असे मत आहे की ह्या भिकाऱ्याची गरीबी म्हणजे जनते-तील दारिद्र्याचे द्योतक आहे.” मंत्री म्हणाला.

मंत्र्याच्या सांगण्याने राजाचे योदे समाधान झाले त्याला समजले की, दरबारी कवी पंडीत व श्रेष्ठ लोक ह्यांच्या वरवरच्या स्तुतीला माळून आपण खऱ्याकारभाराकडे अत्यंत दुर्लक्ष केले.

खानंतर राजाने मंत्र्याच्या सल्ल्यानुसार सर्वराज्यभर फेरफटका मारला व प्रजेतील लोकांची स्थिती पाहिली. तेव्हा राजाला खरी परिस्थिती समजली. त्याने प्रजेच्या कल्याणाकरिता अनेक कार्ये केली व एक योग्य व समर्थ राजा म्हणून नाव कमावले.

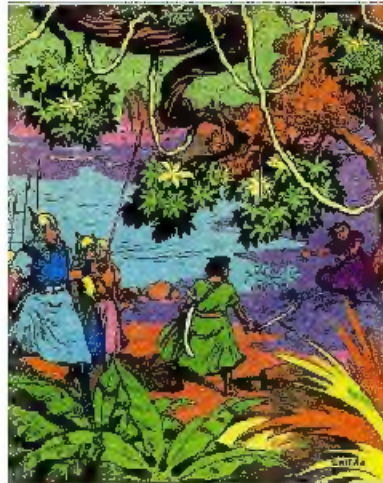
कांशाचा किल्ला

[१८]

[शिवपुर नगराच्या सरहद्दीवर चंद्रवर्मा आणि सेनापती घोरमल्ल यांनी बांधल्या सैन्यानिष्ठी एका शेंकराळ सामातील घाटाला सर्पकेतुशी सामना केला. सर्पकेतुच्या सैन्यामधील निम्मे सैनिक चंद्रवर्माचे शोधणे ऐकताच त्याच्या बाजूने गेले. बाकी सैनिकांसह सर्पकेतू पळून जाऊ राहिला. शेवटी चंद्रवर्माने त्यांचा पाठलाग करतानाकरीता शिपायांना पाठविले. पुढे.]

सूर्य सरसर पश्चिमेकडे जावळू लागला. मला वसे वाटते की, सर्पकेतू महिष्यती त्यावेळी चंद्रवर्माने पाठविलेल्या नगराच्या बाजूला पळून गेला नसणार. तो शिपायांपैकी दोघेजण परत आले व सरळ त्या कांशाच्या किल्ल्याच्या बाजूला म्हणू लागले—“सरकार सर्पकेतूचे सैन्य कोठे गेले समजले नाही कुठे आहे दिसत नाही. परंतु त्यांच्या पावलांच्या छुणावरून हे नक्की आहे की त्यांची सेना पश्चिमेकडे पळून गेली असावी.” ते ऐकताच चंद्रवर्मा सुचेनासे झाले की, आता महिष्यती घोरमल्लकडे पहात म्हणाला—“घोरमल्ल, नगराच्या बाजूने जावे की सरळ कांशाच्या

किल्ल्याच्या बाजूने थोडा वेळ सर्वांनी विचारनिमित्त केला व ठरवले की, आता कासांच्या किल्ल्याच्या बाजूला जाऊन तेथेच सर्पकेतुला ठार करावे.

तत्काली सर्व सैन्याला पहिल्या दिसाकडे जाण्याकरीता आज्ञा करण्यात आली थोड्यावेळातच सर्व तयारी निशि सैन्य आगेकूच करू लागले. सर्पकेतुच्या सैन्याच्या पावलांच्या खुणावरून ते डोंगराच्या खोऱ्यातून गेले. तेथे त्यांना एक मोठी नदी लागली. ती पाहून चंद्रवर्मा अत्यंत आश्चर्य बाटले. आता आपल्या इतक्या सैनिकांना नदीपार कसे करून न्यावचे!

सर्पकेतुने नदी कशी पार केली असेल बरे?

चंद्रवर्मा याच विचारात मग्न होता. त्याच क्षणी जवळच असलेल्या झाडाच्या कांब्यावरून एक तीन डोक्या असलेला सर्प फुत्कार सोडत धर्पदक्षी खाली जमिनीवर पडला. सर्वजण सावरून जल मीतीने व आश्चर्याने त्या सर्पाकडे निश्चल झेपू लागली. बरोबर त्याचक्षणी तो सर्प मानवरूप धारण करीत जोरात किचाळीत म्हणाला—“चंद्रवर्मा! त्याच्याकडे धावत गेला. आपले नाव घेऊन धावत येणाऱ्या माणसांना पाहून त्याने विस्मयाने आनंदाने पुढे उडी मारली व त्याचा हात हातात घेऊन प्रेमभरात दाबीत म्हणाला—“कालकेतु! तू का?”

“होय हो, कर्माची! आपल्या हत्येने कालकेतुच्या रूपाने मागवत असलेला कालसर्प तो मीच आहे. तुम्हांला माहीतच होते की, कोणता एकावेळी त्या जादुवारीण कापालिनीचा मी सेवक होतो. आपला शत्रु सर्पकेतुने थोड्यावेळा पूर्वीच ही नदीपार ओलांडून आपणाकरीता लाकडाचे तखणे व सांसळण्या खांचा उपयोग केला होता. ते पहा झाडांच्या पाठीमागे तखणे लपवून ठेवले आहेत.” कालकेतुने सांगितले.

त्यानंतर तो चंद्रवर्माचा हात पकडून त्याला झाडीच्या आत घेऊन गेला आणि म्हणाला—“चंद्रवर्मा, तुला भेटत करण्याच्या हेतूने मी सरळ शस्त्र पर्वतावरून येथे आलो आहे. काही दिवसांपूर्वीच कापालिनी मरण पावली. मरणापूर्वीच तिने मृत व भविष्य काळात घडणाऱ्या गोष्टी दिसणारा तो काचेचा जादुचा गोळा व तो माणसांची हाडे मला दिली. त्याच्या मदतीनेच मला सगळेही की, जापच कीणत्या लिखित आहोत तेव्हापासून आपला शत्रु ह्याकारणासुद्धे माझाही शत्रू बनला. आता आपल्याला ही आपल्या सैन्यासह फुटे आहे ते पहाता येईल जेला पाहू या का? असे म्हणून त्याने तेथल्या झाडाच्या डोळीतून तो काचेचा गोळा बाहेर काढला व मग म्हणून माणसांचे हाडूक रयाळा बिटकवले. दुसऱ्या क्षणी त्यांना एक अद्भुत दृष्य दिसले.

सुर्पाच्या प्रकाशात कासांच्या किल्ल्याची वारे लिडक्या चमकत चमकत होती. किल्ल्याच्या दारापेकी उत्तरेकडील मुख्य दाराचे कांचेचे दार उघडून टाकण्यात आले होते. त्याच्या समोरच काही सैनिक पहारा देत होते. किल्ल्याच्या आतील भोवकडीस आलेल्या प्रत्येक शालतात मनबोवत संचार करीत सर्पकेतुने सैनिक इच्छेप्रमाणे अमृत्य सोने नाणे शूटीत होते.

“चंद्रवर्मा! आपल्या शत्रूचा हेतू हाच आहे! ज्याच जगांच विचार असा होता की, कासांच्या किल्ल्याच्या दारापर्यंत समुद्राचे पाणी घेऊन पडकत होते. परंतु ही गोष्ट तर खरी नाही. जवळजवळ किल्ला बुडून गेला परंतु काही काळानंतर कासांच्या किल्ल्याच्या दारापासून जवळ-जवळ एक कीस दूर समुद्र मागे हटला गेला.” कालकेतु म्हणाला.

कालकेतुचे बोलणे ऐकून चंद्रवर्मा अत्यंत आनंद झाला. तो आपल्या सर्व-सैन्यासह नदीपार करण्याच्या तयारीला लागला. कालकेतुने पूर्वीच जे लाकडाचे जाड तखणे तयार करून ठेवले होते ते

टाकून चंद्रवर्माच्या सैनिकांनी नदीपार केली.

कालकेतु सर्व सैन्यांच्या पुढे एका घोड्यावर स्वार होऊन सर्व सैन्याला मार्ग दाखवित पुढे निघाला. त्याच्या पाठीमागचे सर्व सैन्य वेगाने किल्ल्याच्या दिशेने निघाले. एक तासा मंतर त्यांना अंतर्गत उज्वळ अशी किल्ल्याची दारे दृष्टीस पडली. ते हळू सर्वेक्षण किल्ल्याजवळ येऊन पोहोचले. उत्तर दिशेला असलेल्या दाराजवळ आले. परंतु ते दार बंद होते. चंद्रवर्मा मुबाहु व सेनापती वीरभल्ल त्यांना बरोबर घेऊन तो अगदी दाराजवळ गेला व त्याने चांच पडून पाहिले ते दार कांध्याचे मजबूत तयार केलेले होते. आता इतके मजबूत कठीण

कांध्याचे दार तोडून आत कसा काय धर प्रवेश करावा?" हाच विचार करीत चंद्रवर्मा भ्रम झाला. तितक्यात किल्ल्याच्या भितीवरून सर्वकेतुची गर्जना ऐकू आली. त्याच्या सोबत मीठ मोठ्या टोफ्या पोती घेतलेले इतर सैनिक सुद्धा दिसले.

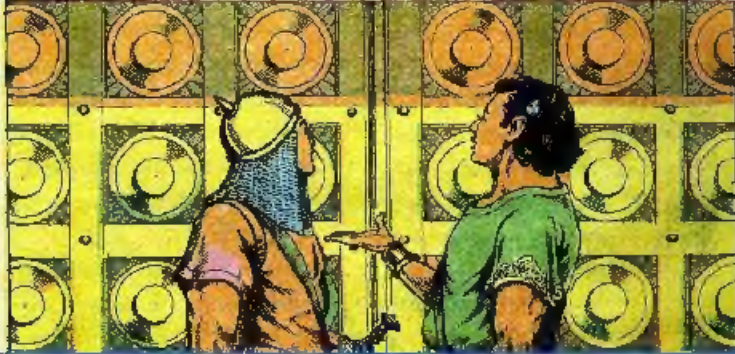
सर्वकेतुने आपल्या बाजूबाजूला टोफ्या घेऊन उभ्या असलेल्या सैनिकांना शत्रु सैनिकांना दाखवित म्हटले—“हे पहाता आहात ना! माझ्या प्रत्येक सैनिकांच्या हातात सोनेमागे भरलेल्या टोफ्या आहेत. चंद्रवर्मा सोडून बी कोणी माझ्या बाजूने संवयास तयार असेल त्याला तशा सोन्याने भरलेल्या टोफ्या मिळतील त्या माजसासच तेवढे किल्ल्याचे दार उघडले जाईल

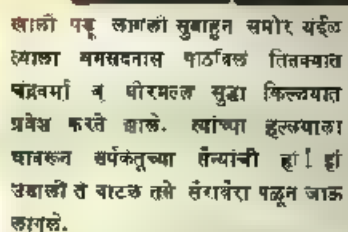
तुम्ही स्वतःच्या डोक्याचीच हे खोले रत्ने पहा. ह्यात आहे किता नाही.”

सर्वकेतुच्या तोंडून बोलणे संपते नां संपते तोच शिपायांनी स्वतः बरोबरच्या टोफ्यातील नाणी अशातन्हेने वळून खाली टाकली की बरोबर चंद्रवर्माच्या सैन्यांच्या डोक्यावर येऊन पडली. ती पडताना चंद्रवर्माच्या सैन्यातील सैनिक ते मिळविण्यासाठी आपापसांत भांडणे करू लागली चंद्रवर्माला परिस्थितीतील गांभ्रिय समजले. स्वाने मुबाहुला म्हटले—“मुबाहु! तू आपल्या सैनिकांतील काही शिपायांना घेऊन जाऊन असा वहापा कर की, तू त्यांना मिळत आहेत व तसे दार उघड्याकरीता जोरात किचाळून सांग. तुझ्या म्हणण्यावर विश्वास

ठेऊन वर सर्वकेतुने दार उघडले तर तू ताकाळ किल्ल्याच्या आत घुसून प्रवेश मिळव नंतर भग दाकी सैन्यांसह मी व वीरभल्ल प्रवेश करतो. भग आपण एक जुटीने शत्रु सैनिकांवर हल्ला करू त्यांचा सर्वनाश करून दाकू.”

चंद्रवर्मा सल्ला योग्य मानून मुबाहु सैनिकांच्या जवळ आला व त्यांच्यापाशी बोलावली केली पहाता पहाता सैनिकांच्यात दोन मोठे भाग वेगळे झाले. त्यातील एका तुकडीने सर्वकेतुच्या नावाचा खोटा जयजयकार केला सर्वेक्षण एका तालासुरात ओरडू लागले—“महाराज सर्वकेतुचा वर असो!” त्यानंतर हळूहळू ते सैन्य किल्ल्याच्या दाराजवळ हळूहळू पुढे सरकू लागले.

संप्रेक्षकाला खंखलाख दिव्यास वाट
लागला की खंखरवाच्या संन्यास नमकीच
विद्रोह माणसाला आहे तो किल्ल्याच्या
तयवर विकट हास्य ध्वनी करीत बोलात
ओरडला “ किल्ल्याचे दार उघडा दादु-
पसातीत बरेच सैन्य आपल्या सैन्यात येऊन
मिळाले आहे की बाता आहे शाबासच
खंखरवाच्या व रथाच्या सैनिकांना यमसन्नास
पाठवतो ” त्याची आज्ञा मिळताच संप्रे-
क्षकाला सहाय्यांनी किल्ल्याची दारे उघडली.
त्यानंतर निमिषावधितच संप्रेक्षकाला
सैन्यातील लोकांची मुंढकी उपासव कापून

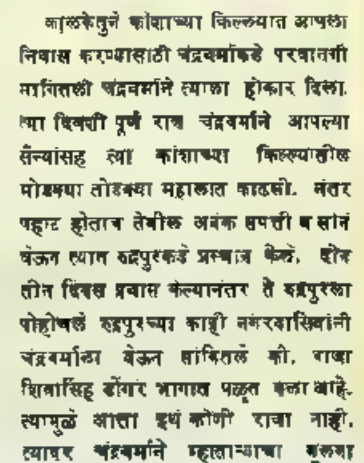
दगा फटका विल्ला पहावाच सर्वेकमुखा
अत्यंत राग आला. त्याने वरूनच काही
असलेल्या आपल्या सैनिकांना ओरडत
हमितावे की, मुम्बई किल्ल्यातील वारे
उघडून बंधवर्माच्या सैनिकांवर टाका व
भोवक्या शिवा फेकून भारा ते ऐकताच
बंधवर्मा ओरडत म्हणाला—“मुवाह, तू
त्या दुष्टाला पोथी मिळताच बंदी कर
नाहीतर खरळ आपल्या तलवारीचे त्याचा
बळी चढव ”

ह्यांतर मुचाव आपल्या काही शाखी-
शाखीसह फुडच्या विटाचा मारा नुकवित
मितीवर बहुत नाक लागला परंतु त्याला
संपर्केतुला पकडणे तेवढा शक्य वाटले नाही
संपर्केतुला वाटले की भाता आपले मरण
जवळ येऊन ठेपले आहे. त्यामुळे ते
एखाद्या राक्षसासारखे किचाळा ओरडत
समोर येईल त्याची कत्तल केली सपासप
वार करून त्यांना नाकून टाकू लागले ते
पाहून बंडवर्तिले सैन्य मयाने कापू सामल.

“चंद्रमसी, संप्रकृतुशी मुकाबला करणार
मी एकटाच बौद्ध आहे. तो किल्ल्याच्या
तटावरून मोठ्या बोंड्यासारखा ह्याकी
कोसळून पडणार आहे जरकां तो प्राचासह
मुम्हला पकडून पाहिण वसल तर तो
वरून खाली जमिनीवर पडून त्याचे मुकडं
मुकडं व्हायच्या बाती तुम्ही बला पक्का.”
असे म्हणत काककेतु वसुबार उगारीत
एका दांगेल व्हडन तटावर गेला.

काळकेतुला पद्मराज सर्वकेतुन जेरास
तोडांनै हुंकार भरला व त्याच्यावर हुत्का
कसून जाऊ लागला. काळकेतु त्याच्या
तलवारीचा वारचुकवित स्वतःचा वाचवित
त्याच्यापासून दूर दूर पळू लागला व
त्याला म्हणाला—“सर्वकेतु तू ह्या क्षणी
काळकेतु जरोवर लवत आहेस. “काळकेतु
म्हणजे तीन डोक्या असलेला महाकाळ सर्प
असे म्हणत त्याने तत्काळ सर्प रूप धारण
केले व ती त्याच्यावर फुस्कार करू लागला.

सर्पकेतुला क्षणभर आश्चर्य घाटल.
परंतु दुःखच्या क्षणे तो प्राणांच्या भीतीने
किंवाळून ओरडू लागला व किल्ल्याच्या
तटावरून खाली कोरलला ते पाहून चव्वक्या
ह्याच्या कळळ आला परंतु स्वाधीन
त्याचा हेतू मित्राप्र काला ते पाहून सर्पकेतुला
उरठंभूरल सैनिक चव्वक्याच्या आघिन माळे

देवस ह्याला छत्रपती राजा विमुक्त केले.

त्यानंतर चंद्रवर्मा बहिष्कृत नगराच्या दिशेने पुढे निघाला. तो बोझावर त्या नगराच्या जवळ येऊन पोहोचला नाही तोच तेथील नगरवासिमाना समजले की, छुफ्ट तर्फेसु सरण पावला आहे. तेव्हा सर्व लोकांनी आनंदोत्सव केला. मंगल-वाजाने लगेच नगर दुसऱ्याने सर्व अनेक लोकानी एका ताकाबुरात चंद्रवर्मास मिशेलन करीत म्हणते. की त्याने आपल्या नगराचा राज्यकारभार चहाचा परंतु चंद्रवर्माने त्याचे म्हणजे मान्य केले नाही त्याने चहाचा समजाविले हातिले की, चक्रवर्ती मंडीवर्द्धनचा मुलगा लपोवर्धन ह्याला बहिष्कृत नगराचा राजा करणे उचित आहे.

लपोवर्धन नगराच्या बंधवाराच्या अंगकात आपला जावय बांधून तेच लपोवर्मा करवात आपला वेळ घालवत होता तेने चंद्रवर्मासह सर्व नगरवासी

त्याला बंधवारासाठी गेले व त्याला परत राज्यात येण्याविषयी व राज्यकारभार चहाच्याचो विमती केली परंतु लपोवर्धनने त्याच्या म्हणण्याचा तिरस्कार करून म्हणजे—'ही कधीच चंद्रवर्माचा त्याग केला जाई. राज्यावरून साजरा मगात काढी-चाही कोण किंवा बाबा नाही. बाळा तर जसा विचार आहे की, आपल्या लपोवर्माचा मंगलाने मंगलाने मंगलाने चंद्रवर्माने राजा बनव्यास सर्व प्रकारे उत्तम आहे."

ह्यानंतर अनेक लोकाने म्हणजे बाव करून लपोवर्धनने स्वतः चंद्रवर्माच्या लोकावर मुकुट घातला व त्याला बहिष्कृत नगराचा चक्रवर्ती बनवले सर्व अनेक लोकांनी चक्रवर्ती बनवले सर्व अनेक चंद्रवर्माच्या मागे जवळजवळ एक लागली.

चंद्रवर्माने राज्य ग्रहण करून आपल्या बरोबरीच्या विवाहात मात्र जीरमल याका प्रचलन सेनापतीच्या मंडावर विमुक्त केले आणि सर्वेक सर्व राज्यकारभार मोठ्या आनंदाने केला. (समाप्त)

दोन बहीणी

विष्णुशिल्लाने आपला हट्ट सोडला नाही. तो पुन्हा आराजवळ गेला. ग्रेव लांडावर काढून घेतले आणि वेहवी प्रमाणे नीच होऊन लवतालाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रताप जवळच्या वेताळ त्याला म्हणाला "राजा! तु कोणाच्या हावावर विचलत देऊन या अचरणीच्या वेळी इतके कष्ट सहन करीत आहेस, कोण बाण? त्याची कोण व कोण विचारी? महान व्यक्तिच्या कपात ओकरियता मरत शाकल ज्ञानशिल्ल नावाच्या महान योगीन ह्याबाबानीत शुक करून एका निर्वाच्य अनिरुता दुःख दिले म्हणून त्याची मोष्ट बाणतो लक्ष देऊन ऐक. जसे सांगून वेताळ मोष्ट सांगू लागला.

प्राचीन काळी करवीरपुर राज्यात बर्मवीर नावाचा एक सामंत राजा रहात होता. त्याला दोन मुली होत्या सोनाली

व रूपाली शेवी अत्यंत सुंदर होत्या तरी सुद्धा रूपाली सोनाली पेक्षा जास्त सुंदर आणि स्वभाव गुण सुद्धा जास्त चांगले होते ती अत्यंत म्हत्वाकांक्षी होती. धन-संपत्ती अधिकार आणि बलकर हाचे तिला स्वर्ग जास्त आकर्षण होते

एकदा पद्मकेतु नावाच्या एका गंधर्वाने आकाशमार्गे भ्रमण करीत जात असताना वागत हिडत असलेल्या एकट्या रूपालीला पाहिले तो पुन्हीवर आला व तिच्या जवळ जात व हलू आनंदात तिला म्हणाला-“सुंदरी!”

ते ऐकून रूपालीने पाठीमागे घळून पाहिले व तिला अत्यंत आश्चर्य वाटले

पद्मकेतुने तिला आपला तबिस्तर परिचय करून दिला-“माझे नाव पद्मकेतु मी एक गंधर्व आहे मी आकाश मार्गे भ्रमण करीत असताना, तुझे सुंदर सौंदर्य पाहून मी मुग्ध झालो. मी तुझ्याशी लग्न करण्यास तयार आहे ’

हे ऐकून रूपालीला जास्तच आश्चर्य वाटू लागले. ती क्षणभर गप्प राहली. नंतर म्हणाली-“मी तावडतोब कोसे बरे उत्तर देऊ शकेन मला उद्या संव्याकाळ पर्यंत वेळ द्या !”

पद्मकेतुने रूपालीचे म्हणणे मान्य केले व तो तेथून निघून गेला.

त्यातचापासून रूपाली त्या गंधर्वी विषयीच विचार करीत राहली. आणि शंभरी तिने प्रतापी एक विचार पक्का केला

तुझ्या द्विवर्षी नेहमी प्रमाणे ती वन-विहारस गेली. तेव्हा पद्मकेतु तेथे येऊन पोहोचला

रूपालीन पद्मकेतुला विनयाने म्हटले-“मी आपण विचारलेल्या प्रश्नाचा संभोर-पर्य विचार केला आहे. त्याचे उत्तर एकप्यापुर्वी तुम्ही एक काम केले पाहिजे त्या मधुमालतीच्या देखी पाठीमागे एका चंद्रशेखर माशी कडून बेहीम सोनाली बसली आहे. तिला पाहून तुम्ही परत हसू या.

पद्मकेतु सोनालीपाशी गेला ती चंद्र-शेखर बसून फुलांची माळ गुंफ्यात मज्ज होती. तिला पाहून पद्मकेतु पुर्वपिशा आस्तव तिच्यावर आकर्षित झाला त्याचक्षणी तो रूपालीला विसरून गेला व सोनालीजवळ जात तिला म्हणाला-“अग सुंदरी ’

ती हांक ऐकताच सोनालीन मानवर करीत गंधर्वकडे पाहिले व तिला अचंचा वाटला ती आश्चर्यचकित तजरेने त्याच्या-कडे पाहू लागली.

पद्मकेतु सवहास्य करीत म्हणाला “सुंदरी, मी पद्मकेतु नावाचा एक गंधर्व आहे तुझ्याशी बरोबरी करू शकणारी सुंदरी गंधर्व लोकांत घोडूनही सांपडणार नाही. तुम्ही जर संमती असेल तर मी तुझ्याशी लग्न करण्यास तयार आहे

गंधर्वाने बोलणे ऐकताच तिचा आनंद गायनात मावेसासा झाला आणि तिने मंदव्यात त्याला हाकार दिला

पद्मकेतुने प्रसन्नतेने तावडतोब गंधर्व-विवाह करण्याचा प्रस्ताव तिच्यापुढे ठेवला तेव्हा तिने भवभीत होत म्हटले-“जर कां असा विवाह केला तर तो सदा-पासुन गुप्त राहील ना ! मी तर माझा विवाह मोठ्या धाडमाटात व्हावा अशी इच्छा करते आपला निर्णय मी माझ्या

बडीलांना जाऊन सांगते मोठ्या धाड-माटाने मी आपला विवाह करून देतील.

पद्मकेतुने हाकार विला व तिला परत भेटण्याचे वचन देऊन तो तेथून निघून गेला सोनाली आनंदाने नाचतच अंतपुरात पोहोचली व तिने घडलेलो सर्व साष्ट आपल्या बहिणीला रूपालीला भेटघा उत्सुकतेने सांगितली. परंतु रूपालीला जर देखिक आनंद वाटला नाही ती म्हणाली-“तारं, मला खरं काही माहीत आहे ह्या बाबतीत मी तुला एक सल्ला द्यावा म्हणते.

सोनालीला सईच्या बोलण्यातील गार्भिय तितकेच वचले नाही तिने विचारले-“कसला ग सल्ला ?”

त्याच पसनेमुने प्रथम मला पाहून माझ्याशी विवाह करण्याची इच्छा प्रकट केली होती. त्याच्याबद्दल माझ्या मनात जरा देखिल आस्था नव्हती. त्या करीता त्याची परिसरा पहाण्याच्या उद्देशाने मी तुझ्याकडे घाडले. तुला पहाताच तो मला विसरून गेला. व तुझ्याबरोबर विवाह करण्याची इच्छा त्याने प्रकट केली. त्याबद्दलच त्याचा स्वभाव किती चंचल आहे हे स्पष्ट झाले. अशा माणसाबरोबर लग्न करूच तू आपले आपण्य वासवू नकोस. रूपालीन स्वप्न सध्याच सांगितले.

आपल्या मोठ्या बहीणीचे बोलणे ऐकताच सोनाली पांढऱ्या वस्त्रातून हसू लागली व

व म्हणाली-“गंधर्वाने स्वतःचून माझ्याशी लग्न करण्याची इच्छा केली. त्याचा मी तिच्छा करू नको? चांगली संधी घेऊन ती नशिवात माझ्या लहिलेले असेल तर ते होण्याचे यत्न नाही. अनावश्यक शंका करून मी माझ्या भाग्याचा विनाकारण न्यायावर नाही.

ज्ञानवर बरोबर एक महिन्याचे रूपा-लीचा विवाह. एका राजकुमाराबरोबर व सोनालीचा विवाह पणकेतु गंधर्वाबरोबर घाटाघाटात पार पडला. रूपालीचे विवाह-मौल्य जागले चालले परंतु सोनालीच्या विवाह सोन्याला चार दिवसात घाट लागली गंधर्व एका दिवसातच सोनालीला सोडून निघून गेला तो पुन्हा प्रत्यक्ष कधी आला नाही. सोनालीला अपार दुःख झाले. ती अपमानाने दबून गेली. आपल्या घाकटपा बहीणीचे दुःख पाहून रूपालीला मनोमन अत्यंत वाईट वाटले.

त्या सुमारास करवीरपुरात एक ज्ञानशिक्ष नावाचा महान योगी आला. रूपाली आपल्या लहान बहीणीला सोनालीला घेऊन त्यांच्या दर्शनास गेली.

ज्ञानशिक्षने सवेने ज्ञानांत ऐकला आणि तिच्याकडे तिच्या नजरेने पहात म्हटले-“मुली, तू स्वार्थ वृद्धीने प्रेरित होऊन स्वतःच्या बुद्धीची तारीफ केलीस.

रूपालीला काय बोलावे कळल नाही ती आपली मान खाली घालून उभी राहली. त्यावर ज्ञानशिक्षने सोनालीकडे पहात म्हटले मी तुला एका मंत्र संज्ञाने तो मंत्र अप व पार्वतीची उपासना कर. तुझा घर-ससार चांगला चालू होईल.” असे म्हणून साधूने एक मंत्र तिला सांगितला. काही दिवसातच सोनालीची उपासना सफल झाली पणकेतु तिच्याकडे आला व पूर्वापेक्षाही जास्तच तो तिच्याशी प्रेमळपणे वागू लागला.

वेताळ येथवर गोष्ट सांगून म्हणाला-‘राजा! रूपाली बरोबर पणकेतुने गांधर्व विवाह करण्याची इच्छा केली, परंतु त्याने तिची छोटी बहीण सोनाली बरोबर घाटा-माटात विवाह केला. तशा मुलीची स्वार्थी म्हणून ज्ञानशिक्षने कां निंबा केली? हा तिच्यावर अजय नाही का?’ याचे उत्तर माहीत असूनही हू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोंबू लागली.’

विक्रमादित्य म्हणाला-‘त्या दोघी बहीणीमध्ये सोनाली आपल्या स्वभावाने मोठी भावडी व इच्छा आकांक्षार निर्गुण ठेवू शकणारी तिचा द्वेष करणे योग्य नाही. आपण राहिली रूपालीची गोष्ट ती मोठी बुद्धिमान होती. त्याकारणाने तिने आपल्या छोट्या बहीणीकडे त्याला पाठविले. रूपालीला तेव्हा सहजपणे समजले की पणकेतु तिच्यावर फिदा होईल व सोनालीही लग्नास तयार होईल. तिला एका चोपटीची पण तिला शंका होती की, अशा लहरी चंचल पुरुषाबरोबर लग्न करून कसा वास सहन करावा लागेल. त्यामुळेच ज्ञानशिक्षने तिची स्वार्थी म्हणून निंदा केली. त्यामुळे साधूने काही तिच्याबरोबर अव्याय व अर्थमपूर्ण व्यवहार केला नाही परंतु त्याने दिलेला सल्ला योग्यच होता.

राजाचे मीन अशा प्रकारे भग हाताच वेताळ प्रतापबरोबर अदृश्य झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

जयसंतसे

श्यामलालने फिरचिनगरात प्रथमच आपले सोन्याबादीचे दुकान उघडले त्याने दुकानात एका कारकुनाची नेमणूक करण्याचे ठरविले व त्या योग्य व्यक्तित्वाचा शोधात राहिला. हि गोष्ट शरभराजच्या दुकानात काम करणाऱ्या मोहिंदर नावाच्या नोकरास समजली त्याने दुसऱ्याच दिवशी श्यामलालची पत्न्यस भेट घेतली व काम करण्याची इच्छा प्रकट केली परंतु श्यामलालने त्याला विचारले-“किं आहे पण तू सध्या कोणाकडे कामास आहेस?”

मोहिंदर उत्तर देत म्हणाला-“मालक, मी सध्या शरभराज यांच्या दुकानात काम करतो आहे परंतु त्याच्यापेक्षा जर इतर रुपये मला जास्त मिळत असतील तर मी तुमच्याकडे काम करण्यास तयार आहे.”

श्यामलाल थोडा विचार करीत म्हणाला-“मी तर तुला माझ्या दुकानात नोकरी

देईन परंतु एक गोष्ट खरी खरी सांग नो, तू शरभराजच्या दुकानातील नोकरी कोणत्या कारणासाठी सोडून देत आहेस?” आणि मी कसा विश्वास ठेवू की तू फक्त दहा रुपये जास्त मिळविण्याकरीता त्यांच्या कडची नोकरी सोडून देणार आहेस.

“त्यात खोट काय आहे मालक? खरे सांगायचे तर शरभराजच्या दुकानात नोकरी करायची म्हणजे तारेवरची कसरतच आहे मागेचे नुसते त्याच्या म्हणण्याला ‘हो’ ‘हो’ केले तरी त्यांच्या मजरेत अपराध घडला जसे वाटते. माझी नोकरी अशी आहे की, कोसेही केले तरी ती चूकच.” मोहिंदरने उत्तर देत म्हटले.

श्यामलालने मोहिंदरला सांगितले की मी मज्जा निर्णय तुला काही दिवसाने कळवितो. तो निघून गेल्यानंतर काही

वेळाने तो लावडतोड शरभराजच्या दुकानात गेला व त्याला विचारला-“काय रे शरभ, तुम्हा दुकानात एक मोहिंदर नावाचा मुलगा काम करतो त्या मुलाबरोबर माझ्या गावचे एक मोठ्ठोच वाहेत त्यांना त्यांच्या मुलीचे लग्न करून देण्याचा विचार आहे त्यामुळे तो मुलगा स्वभावाने तुणाने कसा काय वाटतो ते खरे खरे सांग.”

“खरे मोहिंदर, स्वभावाने अत्यंत शांत व प्रेमळ आहे व विश्वासूपाण आहे माझ्याकडे कित्येक दिवसापासून तो व्यापारात मला हात बोर लावतो. आठव्याकडून हिच गोष्ट तुम्ही मुलीच्या पित्याला सांग.” शरभने उत्तर देत म्हटले.

ते उत्तर ऐकताच श्यामलाल हसू लागला व म्हणाला “तुम्ही तर त्याची इतकी चांगली स्तुती करता हो तर चांगतो तुमच्या बरोबर काम करणे म्हणजे एक धोकेतुस्ती आहे. तारेवरची कसरत आहे तुम्ही त्याला आता जो पगार देता त्याहून जर दहा रुपये जास्त दिले तर तो माझ्याकडे काम करण्यास तयार असल्याचे सांगून गेला

आता तर तुम्हीच सांगितले की, तुमच्या गावच्या मोठ्ठोच्यांनी मोहिंदरला वापली मुलगी पैस्याची इच्छा केली आहे मग काय ती सर्व गोष्ट खोटीच का?” शरभराजने रागाच्या आवेशात विचारले.

“मोहिंदरच्या स्वभावाविषयी खरे खोटपणा जाणण्याच्या इच्छेने मी मनांजी

कल्पना करून हि गोष्ट सांगितली परंतु त्यामुळे एक मोठे स्पष्ट होते की, त्याला तुमच्या बद्दल खेवडी जाणुनही वाटत नाही" श्यामलाक म्हणाला

हे उत्तर ऐकताच त्याचा चेहरा काळवंड झाला. त्याने श्यामलाकड राखून पहात म्हटले—“आपल्याला मोहिंदर बद्दल माझे मत काय आहे हे पहाययाचे होते ना? अग मी तर माझे स्पष्ट मत सांगितले त्याला माझ्या प्रति कितीका वाईट आल्या असू दे! परंतु माझ्या स्पष्टवक्तेपणा मध्ये काहीही बदल घडणार नाही

“आपल्या कामाच्या मला तर मोठे आश्चर्य वाटते आहे, श्यामलाक म्हणाला ह्यात आपत्तकरीत्यासारखी कोणती गोष्ट आहे. मोहिंदरला जलट दहाव्या ऐवजी बीस रुपये देऊन कामाला ठेवून घ्या. तो अत्यंत हुशार व ईमानदार विषयासू आहे. माझे हे स्पष्ट मत आहे.” त्याला थोडा बरडाबरोच शरमराज म्हणाला

श्यामलाक बाल साखी घालून मुकाट्याने निघून गेला

मुकानाच्या वाराच्या आवाज असून मोहिंदर त्या दोघांच्यामधे चालतकड सचराचरा एकत्र होऊन श्यामलाक तेथून निघून जाताक्षणीच तो चावत मुकानाच्या कात आला व शरमराजच्या पाया पडत गळायला करीत म्हणाला—“मालक, मला आता समजले की एखाद्या बाणसावर विश्वास व प्रेम करणे ह्या सारखे दुसरे भुल्य दुसरे कोणते नाही. आज्ञाशक्ती व परिस्थिती ह्याका अनुरूप विचार बदलून बाणसाच्या माझ्या सारख्या हुशार माणसाला तुम्ही बाणसा धडा घालून दिलात

ह्यानंतर मोहिंदरने अनेक वर्षे शरमराजच्या दुकानात मोठ्या ईमानदारीने काम केले त्याच्यापासून श्यामलाच्यातील कुर्या जागून घेतल्या व शरमराजच्या प्रोत्साहनामुळे त्याने स्वतः स्वतःपार सुर केला व थोड्या अवधीतच बाणसा श्रीमंत बनला

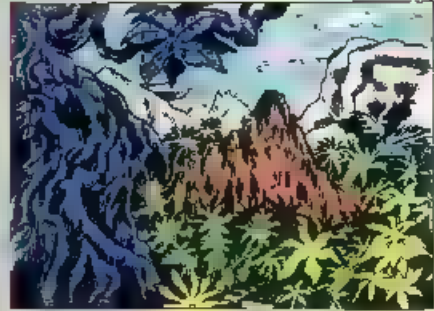
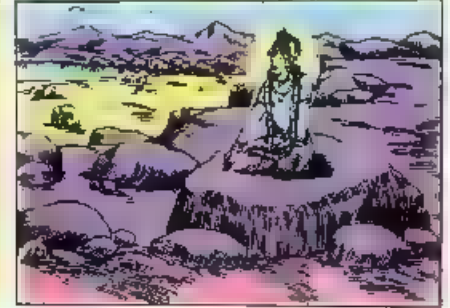

आपली वेबळे :

निरूपति

मारवपुनी एका महाविष्णूच्या दर्शना करिता गेले होते त्याच्या बरोबर गव्यामोष्टी करीत असताना त्यांनी मारवताच्या पूर्वे करीत द्यावाच्या मधे सत परंत मार संपावत वेगित नंतरिक लोडिंग विषयी पुष्कळ मोठ्ठी ऐकवल्या

काही काळाने महाविष्णू त्या ठिकाणी बोट्या ह्यापानटा करिता त्या संपावतावर उतरून आले तेथील मरुत नैसर्गिक मोठे पाऊन त्याचे देडमान हुशार गेले व जमनाने रयांनी तेथील वळकल्या एका हळकावर बसून प्रानवारभाकरीत त्यात निवळ होऊन गेले

ह्यानंतर महाविष्णू त्या ठिकाणावरून निघून गेले त्या त्याच्या वस्तुनेत्या ठिकाणी त्याचे एक आश्चर्य राहिले त्या विळयने विष्णूचा वस आश्चर्य केलात राहून व नाही काळाने त्याच्या चौहोब्या व अनेक साडेभुडे वेगवेगळे वाटले जाऊन

त्या प्रवेगात एक गुराची गहरी आपल्या पाईना वरत चोरवयात त्या डोंगरावर घेऊन जात असे काही दिवसाने त्यांच्या लक्षात आले की आपल्या कळपातील एक गाय रोख वेगळ्या ठिकाणी दिसून जाते व आपण कित्याच्या वेळेवर परत येते ती गाय बरी पूर्ण दूध पक्कं देत नाही. ह्याचा शोध काढण्याकरीता गुराची तीव्हा पाठोपाठ घेता.

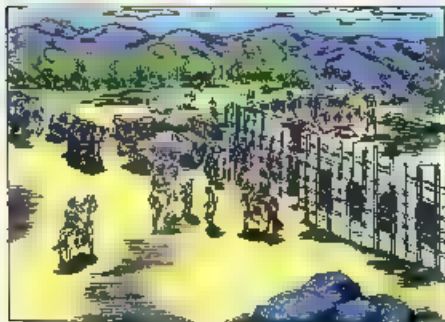
मृतपतीच्या म्हाकटेकराच्या रूपात प्रसिद्ध असलेल्या महाविष्णूच्या बरोबर लज्ज करणाऱ्या हस्तेने लक्ष्मीदेवी जाळ्यात राजाच्या घरात अडभुल रूप सोबयाते जल घेऊन मधावतीच्या रूपात अवतरली.

ती गाय जवळच्या एका डोंगरावर चकल आली व एका लांबा लांब उभी राहली पहातो ती काय? तिच्या स्मृतातुन कुचाच्या घारा वाळूळतुन सातत्या विषहानर वडू लपल्ला ते दुष्क पाहून गुराच्याला अत्यंत आश्चर्य वाटले परंतु वेळळ जाऊन पाहण्याचे धाडस त्याला झाले नाही त्याच्याही तो जागत पळत डोंगरावरून आली आला

म्यकटेवर एक दिवसी मानव रूप धारण करून घरात विहार करीत होते त्यावेळी त्यांनी पंचावतीला पाहिले त्या दिव्यदपतीची एकमेकांना आपापसात धोळखून पुन्हा पुन्ही लोकांत एकमेकांशी विवाद करून घेतला तिकडून पळताच्या पायथ्याही निमित्त असलेल्या मंदिरात वस्तांकटून पंचावतीदेवीची पुजा अर्चा देवी जाते

गुराच्याने जे जे पाहिले ते येऊन रावापत्ती करून केले. रावा त्या डोंगरावर चकल नेला. त्याला त्या पाळ्याबासी असलेल्या विष्णूच्या प्रतिमेला खोद लागला त्यानंतर त्याने जवळच असलेल्या एका दुसाच्या डोंगरावर त्या मुर्तीची प्रतिष्ठापना केली त्याच्या करीता एक दिऊळ बांधविले एका महान शिल्पकाराने त्या मुर्तीला विनयन रूप दिले

आपल्या देशातील प्रसिद्ध देवळांमधे त्रिस्मृतीचे देवस्थान सर्वात धेऊ मानले जाते अनेक राजांनी देवळाची बांधणी करव्याकरीता व देवळाचे प्रांगण बाढविण्याकरीता मफाट हावेनाचे विने ह्या देवळाचा कळस पूर्ण सोन्याने जाळकविलेला आहे

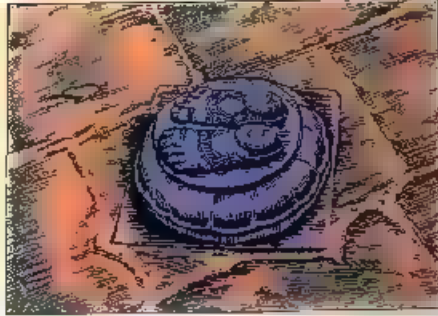

दररोज देशाच्या कलाकोपऱ्यातून अनेक भक्तांला येथे येतात व तेथील देवळातील हंडीत पैसे टाकतात तेथील हुंडीतून ज्या सानेल्या पैशांनी देवस्थानातील लोकांच्या सोईसाठी अनेक योजना अंमलात आणल्या आहेत. शिल्लक खंडे शुश्रूषाकडे व अनेक धर्मकाराकरीता तेवल्याने खर्च करते.

भाग्यदेवी

पौराणिक कथांनुसार असे समजते की राम सिता व लक्ष्मण ह्यांनी ह्या स्थानी आपला काही काळ थांबवला होता व येथे राहिले होते त्या ठिकाणाचा स्वामीतीर्थ म्हणजे अति विष्णु स्वर्गातून पृथ्वीवर जेथे उतरले होते तेथील शिल्लक विष्णूच्या चरणा-कमलांचा स्पर्श शाखा असा एक उल्लेख आहे.

ह्या देवळातील देवाची मुर्ती अत्यंत दिव्य प्रेम पत्तनचारी व मंदहास्या करीत अत्यंत मधुमत् तेजाने सज्ज असते पूर्ण भुक्तीवर सोन्यास रत्नांचे वागले घाललेचे असतात. भक्त लोक मात पर्वतांचा देव व्यंकटरमण ह्याने दर्शन करणे म्हणजे मुक्ति मिळाल्याचा अर्थ होतो.

आफिक्तेतील एका गावात एक मासेमारी

म्हात होता तो जवळच असलेल्या एका मोठ्या सरोवरातील मासे पकडीत असे मासे पकडण्याकरीता त्याने गोल व उच्च आकाराच्या टोपल्याचा उपयोग केला होता तो आपल्या लहान हंडीत त्या टोपल्या घेऊन जाई व जवळ खाल पायी असले तेथे हंडी घांबवून ती दारोच्या सहाय्यांनी टोपल्या ह्याली सोडी टोपल्याच्या बऱ्या भागात त्याने लाकडाचे तुकडे बांधून टाकले होते म्हणजे त्याला त्यात पहाणे सोपे जाई की काणत्या टोपलीत मासे अडकले आहेत व टोपल्या कुठे आहेत घरी परतण्याच्या सुमारास ती सव टोपल्या बाहेर काढून घेई व त्यात अडकलेले मासे विकून आपली उपजिविका करे.

एके दिवशी मासेमारी आपल्या टोपल्या एकाएक करीत बाहेर काढीत होता दोन

टोपल्यात एकही मासा अडकला नाही.

तिसऱ्या टोपलीत एक छोटा खंडाच काय फक्त अडकला. परंतु चौथी टोपली दाखी जड भातू कागती स्वावर भासेमास्याने विचार केला-“अरे बा, मास भाभ्य उजळले म्हणावयाचे आता माझी घरीनी दूर होणार” असा विचार डोक्यात धोळवित त्याने ती टोपली खेचून आपल्या हंडीत घेतली परंतु त्याच्या टोपलीत एक हडकुळी अशक्त म्हातारी बसलेली आढळली.

मासेमास्याचे आश्चर्य क्षणात रागात बदलले त्याने चिडून तिला पुन्हा सरोवरात ढकलण्याचा विचार केला परंतु ती केविल-वायें गयाबया करीत म्हणाली-“बाळ, तू मला पुन्हा पाण्यात ढकलून देऊ नकोस. तू मला तुझ्या घराबंद घरी वळन जा माझ्या कडून तुझे काहीही नुकसान होणार नाही.

“काय मी तुला माझ्या बरी बळत जाऊ? मलाय खाण्या मिळत नाही तुला काय खायला घालू?”

एवढ्या म्हातारी ग्यावया करीत त्याच्या पाठोपाठ आजू लागली शेवटी नाराजीनेच मासेमारीने तिला थोडेसे खायला दिले दोघांचे खाणे संपल्यावर मासेमान्याने म्हातारीला विचारले-“अग म्हातारडे, तू म्हणालीस की, माझे नुकसान होणार नाही मग सांग बघू, ते कासे काय?”

“उद्या सध्याकाळच्या अस्त तू एका गुराच्या कळपाचा मालक बनणार आहेस त्याकरीता तू एक मोठा मोठा बांध.” म्हातारी म्हणाली

मासेमान्याने तिला कैक प्रश्न विचारले परंतु म्हातारीने स्पष्ट उत्तरात त्याला म्हटले-“मी जे सांगते ते मुकाट्याने करे!”

मासेमारी प्रगत काहीतरी पुटपुटू लागली व दुसऱ्या दिवशी सकाळ पासून ती मोठा बांधण्याच्या कामी लागली त्याने एक माठे काढ्याचे कुपण घालून गाईना ठेवण्याकरीता एक मोठा उबार केला

त्याच क्षणी साई गुराचे हुंवरणे ओरडणे ऐकू येऊ लागले. ताबडतोब एका बैला सह अनेक गाईगुरे व वासरे तेथे येऊन पोहोचली. मोठ्यात एककांनी प्रवेश केला व जशी काय पूर्वी पासून त्या जशी येऊन बसली

त्या दिवसापासून मासेमान्याच्या आयुष्यात एकच बदल झाला. आता तो गरीब राहीला नाही इतर तो खून घेतातच झाला. त्या गावातील चोहोबाजूच्या जमिनी त्याने विकत घेतल्या व लग्न करून एक गृहस्थ बनला तेथल्या बनवान लोकांत त्याची गणना होऊ लागली जर का गावातील कोणी त्याचा खाबाबत सत्ता विचारण्यास आला तर तो आपली दाढी कुरवाळीत एतीत त्यांना म्हणे-“काय हो! माझा काय हाच एक धंदा आहे.”

असेच सहा महिने उलटले एक दिवस मासेमारी शेजार गांभी येजवानीला गेला

ती येईपर्यंत त्याने खाल्ले व भरपेट दारू पेतली. येजवानी संपताच पुष्कळ रान उलटून गेली. शेजार मासेमारी नम्रवत घरी आला त्याला पाहिल्यास तो कोणावर तरी तुटून पडेल अशा आवेशात होता.

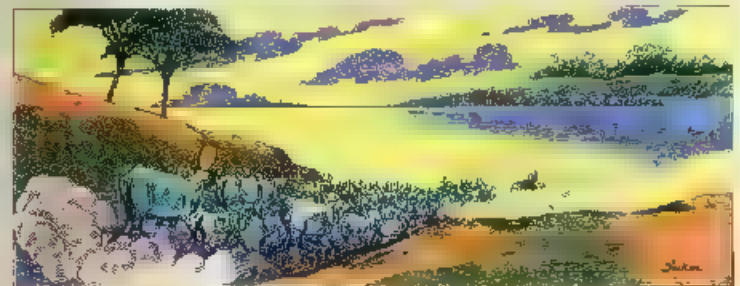
“दार उघडा! म्हणतो नां दार उघडा! मी ह्या घराचा मालक आलो आहे” असे बळत दार जोरजोराने ठोठावू लागला. परंतु कोणीही येऊन दार उघडले नाही! त्यावर तो प्रयत्न करताचला! रागात त्याचे डोळे लाळबुंद झाले तो कर्कश ओरडा म्हणाला-“काय ह्या घरात माझो कोणासारखा पर्या नाही का? त्या सरोवरातून मी त्या म्हातारीला घरी आणले. ती राक्षसीण तरी काय मेली का? अग ऐ म्हातारडे, उठून इरबाजा तरी उघड ना!”

त्याचे बोलणे पुरे होण्यापूर्वीच म्हातारीने दार उघडले व त्याच्या समारे यऊन उभी राहली व त्याच्याकडे तिच्या नजरेने पहात जोरात ओरडत म्हणाली-“तू मी केलेले

उपकार विसरलास माझी निदा केलीस शिष्या वास्त्यास मी एक कणभर तुझा येथे नाही रहात

“अग म्हातारडे, तू काय मला दगडी घालतेस जावंदान चाकली हो! तुला अडवणारा इथं आहे तरी कोण माझ्या मागचा तुझा पिंडतरी कुठळ” मासेमारी म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळच्या पूर्वीच म्हातारीने आपली पधारी बुडालेली सरकटी भांडी घासली. घराची साफ-सफाई केली त्या घरातील एक कणही न घेता ती मोठ्याचे दार उघडून ठाकले त्यानंतर ती सरोवराच्या दिशेने निघाली तशी सर्व गाईगुरे तिच्या पाठोपाठ निघाली व सरोवरात जाऊन अदृश्य झाली धावे. भारी पुन्हा पूर्वी इसायें मासे पकडून उपजिवीका चालविण्याच्या परिस्थितीत आला असा प्रकार त्याची बायलेची त्याच्या मूर्खपणामुळे त्याचा त्याम करून निघून गेली

ते ऐकताच विजयांतवानी लाजेने मान घाली घातली

मूकडने आपल्या मुलाचे नाव मार्केडेय असे ठेवले त्याचा उपनयन संस्कार यथा-वेळी झाला आणि त्याचा गुरूगृही पाठ-विष्यात आले वकराचे बंधू लावले तेव्हाच सर्व वैदशास्त्रांचा अभ्यास संपवून मार्केडेय धरी परत आला हाच तेजाने तळपण

बसलेला त्याचा चेहरा पाहून आईबापांचे बिलस धावतिले सारे पसु त्यांच्या मानेवर उरलेले एक वर्षे तलवारीसारखे खटकत होते. मरुमंदी सारखी रडत बघून रहायची. परंतु तिने मार्कंडेयाने तिला कितीदा विचारले तरी आपल्या दुःखाचे कारण सांगितले नाही. खोवटी मुकडने घनाचा भीर करून मार्कंडेयाला त्याचे आयुष्य एका वर्षाचे संपन्न अशक्याने धीर करून सांगितले.

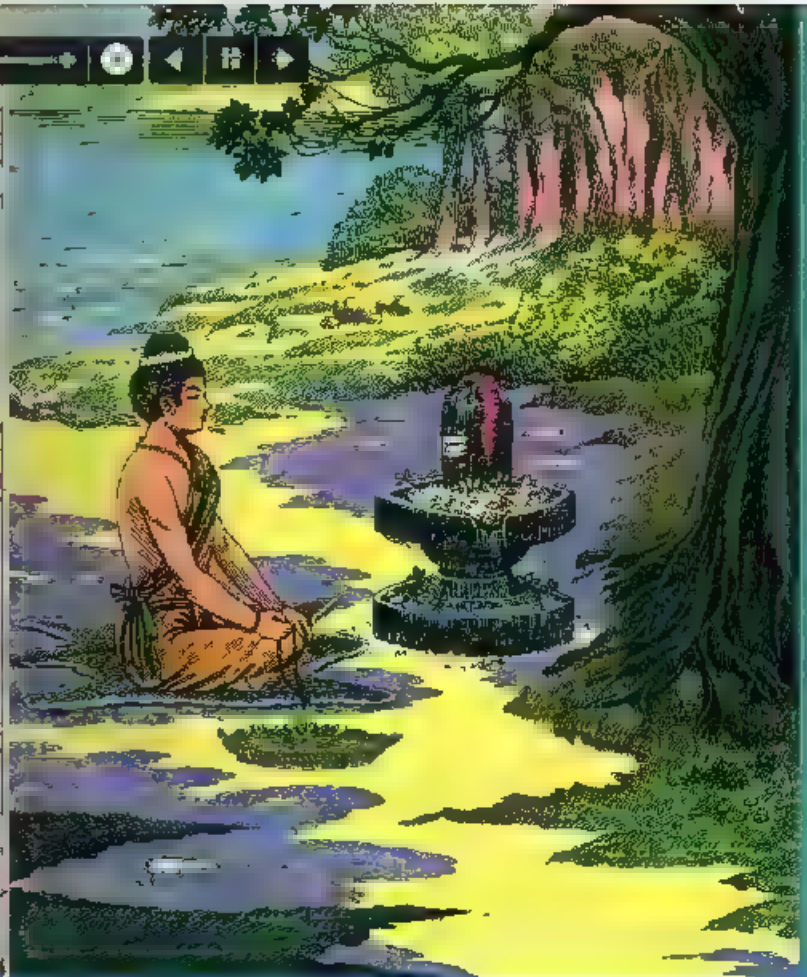
ते ऐकून मार्कंडेयाने विचार करून काय करावचे ते ठरविले आणि म्हणाला—“तुम्ही दोघे मला आशीर्वाद द्या मी तरतुषर्णाचा जात आहे. शंकराला सांकडे बालून त्याच्या कृपेने मी मृत्युंजय होईन असे मला वाटते.”

असे सांगून त्याने आईवडिलांच्या पायांवर होके ठेवले. दोघांनी त्याला पोटाशी धरले. आणि ‘चिरंजीवी’ होण्याचा आशीर्वाद दिला. त्याच वेळी नारद मुनी तेथे आले. मुकडने त्यांची पादपूजा करून मूलाला वसत्राप्तीचा आशीर्वाद देण्यास विनंती केली. नारदाने मार्कंडेयाच्या बूड निश्चवाची वातांणी करून त्याला आशीर्वाद दिला म्हणाला— ‘वाळा मार्कंडेया! तू शरळ गौतमीच्या काठावर जा आणि पंचाक्षरी मन्त्राचा वप करीत शंकराची आराधना कर. तुझा मनोरथ पूर्ण होईल.”

मार्कंडेयाने गौतमी नदीकाठी जाऊन संकत सिगाची प्रतिष्ठा केली आणि म्हणाला. ‘हे चक्रोत्तरा! तुज्यासिवाय माझे रक्षण कोण करणार? तुझ्या वरणी लीन झालेल्या अस्तावर यमाची वक्रदुष्टी पडणे शक्यच नाही.”

तिकडे नारदमुनी त्रिलोकात संचार करीत यमलोकी गेले आणि यमाला म्हणाले—“मृत्युंजय जय विद्विष्याची प्रतीक्षा करून मार्कंडेयाने शंकराला सांकडे घातले आहे. आता तुझ्या बळाची परीक्षा आहे.” असे सांगून नारदमुनी निघून गेले.

एक वर्षे संपत आले आणि मार्कंडेयाच्या आयुष्यातला शेवटचा दिवस उजाडला. यमाने आपले दूत पाठविले. परंतु यमदूत

मार्कंडेयाच्या ते ध्यानामूळे अवळ जाऊंच शकले नाहीत. ते परतले तेव्हा यमाला स्वप्नः जागे लागले. तो आपला दंड आणि पाश घेऊन मत्स्य बाहनावर बसून त्याकडे निघाला.

मार्कंडेय शिवलिंगाच्या आश्रित्येन करून त्यावर शस्तक ठेवून ध्यानमग्न वसला होता. त्यावेळी यमाने आपला पाश त्याच्या शिवलिंगाखाली मार्कंडेयाच्या गळ्यात पाडला तेव्हा एकदम शंकर इद्रमुखाचे प्रगट झाला यम शंकराचे ते रुद्ररूप पाहून थरथर कांपू लागला. आणि ओरडला—“हरहर शंभो, महादेव! शशि याम्!” आणि बेशुद्ध होऊन पडला.

शंकराने आपला अभयहस्त मार्कंडेयाच्या मस्तकावर ठेवला आणि त्याला आशीर्वाद देऊन म्हणाला “वत्स! तू भुवनेजय आहेस. कल्पकल्पांतर पर्यंत तू निरंजीवी राहशील.”

त्यानंतर देवांनी येऊन शंकराला हात जोडून विनंती केली की यमाचा उद्धार करावा, नाहीतर ज्ञान भुवनेचे शंफ बघ पडेल. शंकराच्या अनुग्रहाने यम उठून बसला. शंकराला नमस्कार करून तो यमलोकी परत गेला.

त्याच वेळी आपल्या मुलाला भेटण्या म्हणून मृकंड व मरुटो आले. शिवरूपाने मार्कंडेय चिरंजीवी क्षाल्याचे कळत्यावर त्यांना परमानंद झाला ‘शिव कोणा अगाध आहे’ असे म्हणत दोघे आपल्या मुलाला घेऊन आपल्या आश्रमात परत आले.

त्यानंतर मार्कंडेय चिरकाल जीवित राहला. त्याच्याहून चास्त दिर्घायु असे अनेक थोर पुरुष पूर्वी झालेले गेले होते.

इद्रमुखा नामक राजाला पत्न्ये दोडी कीर्ती मिळाली होती त्या कीर्तीच्या आधारे त्याला स्वर्गसुख प्राप्त झाले होते. परंतु त्याची कीर्ती खपली. त्यानंतर स्वर्गलोकांतील निवासी त्याला म्हणाले—“भूलोकांत कोणी तुम्ही आठवण देतील

पाडात नाहीत. आता स्वर्गात तुला रहायला जागा नाही तू भूलोकात परत जा.”

इद्रमुखा भूलोकी परत आला आणि त्याचे नाव म्हणजे कीर्ती शेष आहे का श्वकशी करीत इकडे तिकडे भिरभिर फिरलायला तो मार्कंडेयाकडे आला तेव्हा मार्कंडेय त्याला म्हणाला—“हे मज्जा माहीत नाही. पण माझ्याहून मोठा आचारकर्ण (पुढे) आहे. त्याला जाऊन विचार.

त्यानंतर दोघे प्राचारकर्णकडे आले तो म्हणाला—“तू कोण हे मला माहीत नाही, परंतु माझ्याहून मोठा वालीकजध आहे चला त्याच्याकडे, त्याला बिसारून पाहू या

नालीकजधला सुद्धा इद्रमुखा कोण हे माहीत नव्हते परंतु तो त्याच्याहून ज्ञानाने मोठे आकृपार नानाचे जे कांसव होते त्याच्याकडे तिघांना बरोबर घेऊन निघाला

आकृपारने इद्रमुखाला पाहतांच ओळखले व म्हणाला—“मी जांगला ओळखतो तू कितेकदा माझे रक्षण केले आहेस मी ज्या सरोवरात रहातो ते कसे झाले ठाऊक आहे का तुला? तू अनेक यज्ञ करून गोढाने केलीस त्या गाईच्या खुरांनी येथे एक सरोवर झाले”

तेव्हा दंबकृत इद्रमुखाची कीर्ती अजून भूलोकात इद्रलोकात लघ आहे हे स्वतः पाहून त्याला इद्रलोकी पुनरपि घेऊन गेलं भीमावती नगरीत सोमदेव नावाचा एक शिवभक्त राहत असे. शिवराम त्याच्या मुलाचे माव होते. शिवराम सात वर्षांचा झाला तेव्हा त्याचा वय मरण पावला आर्हतच मुलाला लहानाचे माठ करून वाढविले.

दिवाळीचा सण येण्यापूर्वी शिवराम आपल्या काही साथीमितां बरोबर समिधा, झाडाची पाने घेई गोळा करून आणायला जंगलात गेला. सर्वे मुळे एका दडाच्या मावाखाली गप्पा मारीत बसली. तेव्हा

त्याच्यात बनेक विषयावर चर्चा होऊ लागल्या

मुले म्हणू लागली 'या भाऊबिंबका माझी बहीण आणि माझे मेहुणे बेणार आहेत ती आजून त्यांना घेऊन येणार आहे' आणखी काही मुल म्हणाली- "बावांनी ताईला देण्यासाठी नवीन साडी व खण आणले आहेत!" मुलांचे असे बोलणे चाळू होते तेव्हा शिवराम म्हणाला- "मी तुम्हां माझे ताई आली की तिच्या बरोबर खूप गप्पा मारणार आहे मी तिला भाऊबीज घालोन आणि तिला तिच्या बरोबर खूप खूप मजा करेन साडीसुण देईन"

शिवराम म्हणाला ते ऐकून सर्व मुलं खूबखूब हंसू लागली म्हणाली "बरे, तुम्हा बहीण कोठे आहे? म्हणे बहिणीला भाऊबीज घालीन आणि साडीसुण देईन. सांग कोठे रहाते तुझी बहीण? तिचे नाव काय रे? आणि तुम्हा मेहुण्याचे नाव

काय? ते कोठे रहातात आणि त्यांना किती मुले आहेत?"

शिवरामजवळ त्याच्या त्या प्रश्नांचे उत्तर नव्हते. तो बहण विचारात डुबून गेला परंतु गप्प बघण्या शिवाय मार्ग नव्हता तो नाईलाबाबे राहत घरी परत आला

मुलगा स्वतः घरी परत आलेला पाहून आईने त्याला रडण्याचे कारण विचारले म्हणाली- "कोठे पडलास का? की कोणी तुला मारले? काय झाल काय रडायला?"

शिवरामने मुलांनी त्याची कशी बघा उडविली ते सांगितले आई त्याला म्हणाली- "बाळ एवढेच ना, ते पुन्हा भटले तर त्यांना जाऊन सांग तुम्हा ताईचे नाव अमरांवा आहे आणि तुम्हा मेहुण्याचे नाव मल्लिकार्जुन ते बोचे श्रीधर क्षेत्री रहातात त्यांना सणपती आणि कुमारास्वामी असे दोन मुलं आहेत सर्व जण त्याच्या इंगितावर चालते तुम्हा मेहुण्यासारखा प्रतापी वीर जिल्होकात नाही"

रहस्य-गोष्ट

एकदा गावहली एक तत्वज्ञानी व शेतकरी ह्यांच्यामधे एका शुल्लक गोष्टीवरून वितंड वादविवाद सुरू झाला.

"तू वायुव्यवहार गवतातील तण काढणं, नांगरणे व शेतकापणे-हेच काम फक्त करतोस ना! बाळ, तुला फक्त शेतानीकच गवताचे तण न काढता आपल्या मनातील हिरनेपणा सुद्धा भासता काढा नये. नाहीतर त्या शेतानीक गवतामधे आणि तुझ्यामधे फरक तो काय राहिला." तत्वज्ञानी शेतकऱ्याला म्हणाला

त्यावर शेतकरी म्हणाला "तत्वज्ञानी महाशय, आपण बहुदा एक गोष्ट विस्तरता की, आपल्या पेक्षा माझा उपयोग लोकांना वास्तू होतो. आपण जे नुसते तत्वज्ञान शरीरता ते फक्त एकूणच ह्या जगातील आणसे जिवंत राहू शकत नाहीत परंतु मी जेवी ऐकून घाल्य तवारकरतो त्या विषय माझस

जगू शकणार नाही. शेतकऱ्याचे बोलणे ऐकू ताचं तत्वज्ञानी विचारमग्न झाला-"महाशय आपण एवढी काढवी कसली करता? मी तुम्हाला एक छोटीशी गोष्ट सांगतो अशाच प्रकारे एकदा दगड व चिखलामध्ये बोलता झेलता दगड उत्पन्न झाला दगडाने रावति म्हणून-"मला बघ मी कसा रसच्छ गुळगुळीत व फष्टपुष्ट सुखर आहे.

तितकच बोलून त्याच्या भगाने खडाबाग झाले नाही फिरून तो म्हणाला-"तुम्हा स्पष्ट होताच तू चिकटून बसतोस माणसे तुम्हा इतक जगाकरीत आपले शायबुध्न सुद्धा संतुष्ट होत नाहीत"

दगडाने चिखलाची अवहेलना केली अश्यानी दगडाच्या तोंडून असे ऐकल्या- बरोबर चिखलाचे गौरव आणि झाले-"जरे दगडा दिशावला जरी मी चूणास्पर्श असलं तरी तुला माहीत आहे का? मनुष्याचे प्राण वाच- विचार कोण आहेत? मीच आहे! खरजले!"

शेतकऱ्यांच्या तोंडी एकलकी गोष्ट समजून तत्वज्ञानी म्हणाला-“अरे बाबा, चिखलाने जे उत्तर दिले त्याचा आम्ही विस्कार करू शकत नाही परंतु त्याच्या दुसऱ्या पक्षाचा सुद्धा बापण काही विचार केलापाहिजेना! चिखलाच्या मुळ आपल्याला चांगले धान्य मिळू शकते तसेच मोठमोठ्या इमारती घरे ह्या कामी बगड व विळांचाच उपयोग होतो ना! त्यामुळे शोषाचा उपयोग आपल्या परीने योग्य होतो

“ते तर ठिकच आहे बापण योग्य बागावर घेत माहात! आपण जसे समजता की ह्या संसारात प्रत्येक माणसाची व वस्तुची वाढश्यकता आहे. आता मी जी गोष्ट तुम्हांला सांगणार आहे ती तुम्ही एकली असेल नसेल ती गोष्ट एकल्या नंतर तुम्ही मला आपला विचार सांगा.” असे म्हणत नंतरकरी गोष्ट सांगू लागला.

“एका जंगलात सागवानाचे व एक वडचे झाड होते एकदा वडाने सागवानास म्हटले-“मी बघ, मांसो लोकांना शिवल

छाया देतो आश्रय देतो. तुम्ही सानसुपा एवढी विशाल आहेत परंतु सनुष्य प्राण्याला त्याचा काही उपयोग नाही.”

सागवान म्हणाला “अरे शिवल वडच्या छाया! तू आपला फुकटचा अहंकार सोडून दे तुझ अस्तित्व तरो काय आहे! तू जी सावली देतोस त्याची काय किंमत. माझ्या लाकडाचा उपयोग करून मानव केंक घरे बांधून आपले आयुष्य मुसपूर्वक घालवतो सागवानाने त्याला म्हटले.

शेतकऱ्यांच्या तोंडचे दोलणे एकताच तत्वज्ञानीने त्याचा आदर केला व त्याला आलिंगन घातले व म्हटले-“बाबा, तू खरा सावली देणारा बघ आहेस आणि मी बनाला शांती प्राप्त करून देणारा सागवान आहे. शेताला उपयुक्त होणारी माती तू अहेम व मनाचे रक्षण करणारा झाड मी आहे बत्ता कसजले कोणी लहान किंवा मोठा होत नाही. जंगला बोपाची आवश्यकता आहे अशा तऱ्हेने तत्वज्ञानीने शेतकऱ्याला समजावले

खरा चोर

रत्नगुप्त एक श्रीमंत व्यापारी होता त्याच्या घरात एके दिवशी रात्री अचानक व्हडा हजाराची चोरी झाली. जेथे तिजोरी ठेवली होती तेथे खोलीत चार नांकर झोपले होते. त्यामुळे रत्नगुप्तच्या मनांत त्याच्याविषयी शंका आली

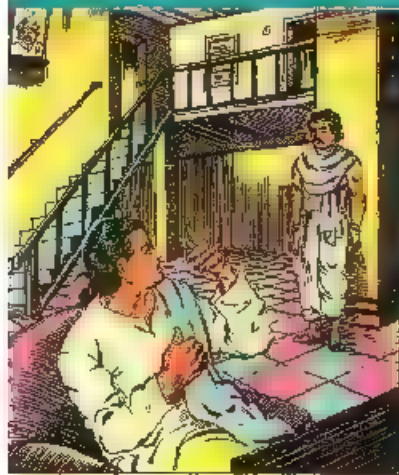
रत्नगुप्त अत्यंत साधा थोळा होता. त्यामुळे त्याला अज्ञाप कोणावरही रागावणे जमले नाही. त्याच्या व्यापार चंदात व किराणा बुकानात सोमशास्त्री नावाचा एक माणूस त्याला सतत मदत करीत असे तो अत्यंत बुद्धिमान होता त्यामुळे रत्नगुप्तने रात्री घडलेली घटना सोमशास्त्रीस ऐकवली व त्याला सुचविले की, तू कोणत्याही नांकरास न दुखविता चोरी काणी केली हे गुपतीतीने शोधून काढ.

सोमशास्त्रीने रत्नगुप्तचे म्हणणे मान्य जागी नऊन ठव मी तुझे काहीही नुकसान केले त्या चौघा नांकरांना आपल्या खोलीत

बोलावले व त्यांना विचारले-“तुम्ही चौघे तिजोरीच्या बाजाराच्या खोलीत झोपले होते त्या खोलीत चोरी झाली. रत्नगुप्त हा एक सज्जन माणूस आहे त्यामुळे त्याने तुम्हांला पोलीसांच्या हवाली केले नाही. जे घडणार होते ते घडून गेले परंतु सध्या-काळच्या भात जे पैसे चोरीस गेले ते भुकाटधाने त्याच्या बागी परत ठेवावे जर का तेथे झाडे नाही तर माझ तुम्ही थोड्या सकाटात पडाल

दुसऱ्या दिवशी सायंशास्त्रीने एकेका नांकराला आपला खोलीत बोलावले सर्वांत प्रथम धर्मवीर आला सोमशास्त्रीने त्याला विचारले-“हे बघ तू चोरी केलीस त्याचा साड्याकडे एक पुरवा आहे तू तुझा गुन्हा कबुल करून ते पैसे परत त्या बागी नऊन ठव मी तुझे काहीही नुकसान केले त्या चौघा नांकरांना आपल्या खोलीत

“जरे, तू तर मुन्हा केला नाहीस म्हणतोस तर मग इतका वाजरोस का ? तू केलेल्या मुन्हा सर्वच माझ्याजवळ जा पुरावा आहे त्या बाबत मी तुला उघा काही सांगेन ?” असे म्हणत सोमशास्त्रीन भुषणमल्लला पाठवून दिले ह्यानंतर रामनाथला कोकाले

सोमशास्त्रीने जेव्हा रामनाथला वार म्हटले तेव्हा तो मोठ्या आश्चर्याने तुटून पडत म्हणाला- ‘वाकूची जरा विचार करून बोल तुम्ही थोडत व आम्ही गरीब आहोत. त्यामुळे तुम्ही वामन्यावर काहीही खोटेंनाटे आरोप लावाल परंतु केव्हाही आम्हाला ते सहन होणार नाही !

“अरे, असल्या घमक्यांना भाबरणारा मी नाही तुम्ही जेथे शोपला होतात. त्याच्या शंजारच्या खोलीत चोरी झाली म्हणजे ह्याचा अर्थ त्या चोरी पाठीमागे नक्कीच तुमचा हात आहे. तुम्हां लोकांना तर अशा ठिकाणी ज्ञापण्यास जागा दिली होती की तेथे चोरी होता कामा नये. परंतु तुम्ही तर तुमची जबाबदारी साफ विसरून गेलात आ आ माझ्या पाशी जो पुरावा आहे तो उघा तुला सांगेन.” असे सांगून रामनाथला पाठवून दिले.

सर्ते शेंवटी सोमनाथ आता त्याला सुद्धा रामनाथला जे ऐकवले तेच तसे सांगितल

तेव्हा सोमशास्त्री म्हणाले सोमशास्त्रीला जेव्हा सुधावून नेत होते तेव्हा तुम्ही बघ शोपेत होतात असे म्हणून सुद्धा मुन्हाच आहे

सोमनाथ चिडून म्हणाला “मला घरातील काम करण्याकरिता नेमले आहे पहारेकरी म्हणून नाही. आम्ही दिवसभर कामगारून काढ करतो. त्यामुळे रात्री गाठ शोपली तर त्याच जास्वं करण्यासारखी कोणती गोष्ट आहे बाहीने तर आम्हाला रात्री पहारेकरी म्हणून देवा. मग आम्ही दिवसभर शोपून रात्रभर पडारा देऊ त्यावेळी चुकून एखादी चोरी झाली तर आम्हाला दोषी ठरवा.

सोमशास्त्रीने सोमनाथला पाठवून दिले. व नंतर रत्नगुप्तच्यापाशी जात म्हटले- “साहेब, हो तर गोष्ट स्पष्ट झाली की ह्या चौथ्यानी मिळून ही चोरी केलेली नाही ह्याच घमकी. व रामनाथ तर पूर्णपणे निर्दोषी आहेत. मला शंका येते भूषणमल्लची त्याने सोमनाथ वरोबर मिळून चोरी केलेली असावी त्यामुळे ताबडतोब त्याच्या खोलीची छवती घ्यावी

इतक्यात ह्या चौथा नेकरांफरीत पाठीमागच्या अंगणात वार खोल्या वाघून येतल्या होत्या ते जीवे रात्रीच्या वेळी अंगणात शोपत त्याची कुटूने सुद्धा तेथेच रहता होती बऱ्याच शोधण्यानंतर सुद्धा

काहीही बस्तू भूषणमल्ल व सोमनाथच्या खोलीत सापडली नाही त्यावर सोमशास्त्रीन रत्नगुप्तला म्हटले- “तर मग, सोमनाथ सुद्धा निर्दोष आहे फक्त भूषणमल्लच दोषी आहे त्याने स्वतः चोरी केली असावी किंवा त्याला चोरी करणाऱ्यांना ठार ठिकाणा मारहीत असावा

“परंतु ही गोष्ट त्यांचा लोंडून कधी काय बदवावी ?” रत्नगुप्तने विचारले.

“शेवटी एकच एक उपाय आहे. सावली मारली त्याच्यावर नजर ठेवली पाहिजे” सोमशास्त्री म्हणाला ‘ रत्नगुप्तने तशी योजना आखली ह्या घटने नंतर दहा दिवसांने भूषणमल्ल

राहतामीळ एका हुकानात रेलभी सावया विकत घेत होता. सोमशास्त्रीने त्याला पकडले त्याचवेळी त्याची सडती घेतली तेव्हा शंभर सोऱ्याची नाणी त्याच्यापाशी सापडली.

सोमशास्त्रीने दरवाबीस विचारले- "सांग इतके पैसे तुला कसे आणी कोडून मिळाले?"

भुषणमलाला त्यावर उत्तर देता येईना तो बाबबून भरभर कांपू लागला. सोमशास्त्रीनी त्याला रत्नगुप्तकडे घकडून नेले.

सोमशास्त्रीच्या आंगण्याप्रमाणे भुषणमलाला चोर निघाला त्यावर आश्चर्याने

रत्नगुप्तने सोमशास्त्रीला बाकी सरलेले पैसे आणण्याविषयी आज्ञा केली

तेव्हा भरभर कांपत भुषणमलाल म्हणाला- "सरकार ही चोरी मी केली नाही."

"मग सांग पाहू कोणी चोरी केली? रत्नगुप्तने दरावणीच्या सुरात विचारले.

"मी खरी गोष्ट सांगितली तर मनगुप्त मला मारून टाकलं" भुषणमलाल उत्तर देत म्हणाला

मनगुप्तने नाव ऐकताच रत्नगुप्तला अचका वाटला मनगुप्त रत्नगुप्तच्या बायकोचा धकटा भाऊ होता. तो घरात जेव्हा उडायटपूपणा करीत असे. म्हणून त्याच्या बडीलांनी त्याला ह्यांच्या घरी पाठवून दिले होते

रत्नगुप्तने भुषणमलाला विचारले- "असे काय घडले ते खरे खरे सांग?"

भुषणमलाल म्हणाला-"माळक, आम्ही जेथे झोपलो त्याच्या खोऱ्याच्या खोलीत आपण तिजोरी ठेवता हे आम्हां सर्वांना चांगलं ठाऊक आहे त्याकारणाने आम्ही चौथे माळीपाळीने जागून त्या खोलीवर पहारा रेत होतो. त्यावेळी मनगुप्त चोर पावलांनी तेथं आला त्याच्या हातात लुरी होती त्यांनी मला घमकावले घाबरवले तर ही पोष्ट कोणाच्या कानावर गेली तर मला सुरा होसकून ठार मारण्याची धमकी

धासली नंतर खोट्या किल्ल्यांनी दार उघडून तिजोरी होती त्या खोलीत गेला व ती फोडून त्यातील पैसे कागजागिन चोरून बर माझ्या हातात शंभर सोऱ्याची नाणी मला लांच म्हणून दिली हे मन मी मनगुप्तच्या खोलीतच लपवून ठेवले होते

त्यानंतर रत्नगुप्तने मनगुप्तच्या खोलीची सडती घेतली तेव्हा आठ हजार सोऱ्याची नाणी सांपडली. मनगुप्तने मुकाट्याने स्वतः गुन्हा कबूल केला. रत्नगुप्तच्या बाबकाने धकटाचा भावाला शपथमून बडीलांच्या घरी पाठवून दिले.

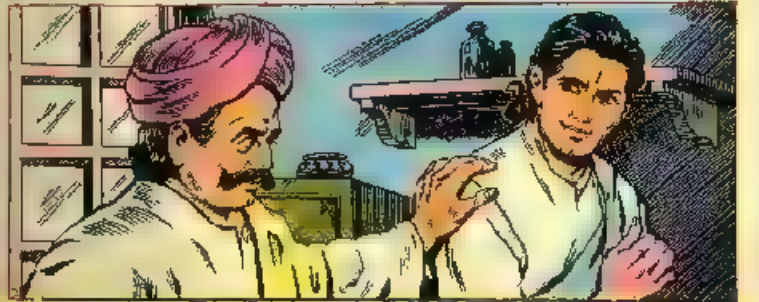
त्यानंतर रत्नगुप्तने सोमशास्त्रीला आपल्या खोलीत बोलावून विचारले-"तु खरी गोष्ट उघडकीस आणून दिलीस. पण हे सांगू कसा मंडाज बांधलास की, भुषणमलाल चोरीच्या बाबतीत माहीती आहे बाकी तिथं अज्ञान आहेव?"

सोमशास्त्री संवहास करीत म्हणाले- "हि तर सर्वांत सोपी गोष्ट आहे! निर्दोष

लोकांवर जर गुन्हाचा आरोप ठेवला तर

ते सहजच दुःखी होतात. धर्मवीर बायल दुःखी बाला त्यामुळे मी जाणले की, त्यान चोरी केली नसावी धर्मवीर हे सुद्धा मानतो की ज्या घरातच शीठ सावले त्याच्याची त्रोट त्याच्या पाशी आत्मसन्मानाची भावना जागृत असते. त्याच्यावर खोट्यात आरोप केले तर तो संतापाने उमळून उठतो रामनाथनं सुद्धा तेच केले. जेव्हा त्याला त्याची जबाबदारी पूर्णपणे केली नाहीस म्हणून तेव्हा त्याचा राग बनावर झाला त्याने आपला राग व्यक्त केला परंतु त्याला सही सबबच आहे असा मागूस काय चोर होवू शकतो. जर खऱ्या चोरावर आरोप ठेवला जातो तेव्हा तो मागूस बाबबरो भुषणमलालवर जेव्हा चोरीचा आरोप ठेवला तेव्हा तो ताबडतोब भरभर कांपू लागला त्यावरूनच मी ठरवले की, जरी त्यांनी स्वतः चोरी केली नसली तरी त्याला चोरणाऱ्याविषयी नक्की माहीती मसावी"

रत्नगुप्तने सोमशास्त्रीच्या हुषारीची तोंडभक्कन स्तुती केली

पोहोणारा वंद्य

वृषभेन्द्र नाबाचा एक वैद्य होता. तो रानविवेक पोहोण्यांनी योग्यांना तपासायला जात वसे. एकदा त्याने एका रोग्याला तपासून विचार केल्या शिवायच एक औषध दिले. त्या औषधाचा परिणाम म्हणजे तो रोगी तत्काळ बरेच वाढला. रोग्याच्या मातेनेही कर्ज ठेवून राख बाळा म त्यांनी वैद्याला बरापाडीमावण्या आज्ञांच्या झालता बांधून ठेवते व म्हणते—“तुला काय शिवा सायबी ते आम्ही वसा करू.” असे म्हणून निघून गेले.

त्या रात्री मोठ्या झाल्याने त्याने आपली सुटका केली. व गावाला लागणारी नदी पोहून तो कतावसा बावण्या बरी पोहोवला. त्यानेही वैद्याचा मुलगा वैद्यकी विषयी ग्रंथ वाचण्यात मग्न होता.

वृषभेन्द्र आपल्या मुलाच्याजवळ जात सल्ला देत म्हणाले—“बाळ ह्या वैद्याच्या वंशामध्ये दुर्बल राहू नकोस. माझ्या सारखा नर वैद्य झाल्याने असेच तर मुर्खीत प्रथम पोहोण्याची कला अवगत करून घे.

कर्ज वसुली

देवपुर येथे वीरदास नाबाचा एक कोट्या-विश रहात होता. तो सावकारीचा वंदा करीत असे. अविशय गरजूंना कर्ज देऊन त्यांच्याकडून योग्य ते व्याज घेत असे. त्यामुळे गावातील अधिकांश लोक वीरदास कडून कर्ज घेत व ती रक्कम नेळेवर परत करीत.

देवपुरला लागूनच दुसरे एक गांव होते. तेथे भार्गव नावाचा एक धनवान सावकार रहात होता. त्याला बडिलोपरजित अफाट संपत्ती मिळाली होती तरी सुद्धा पैशांच्या लोभाने तो गरजू लोकांना कर्ज देऊन राम-दुष्ट व्याज त्यांच्याकडून वसूल करीत असे. परंतु गरीब लोक त्याचे व्याज देणे दूरच पण कर्ज काढलेले पैसे परत फेडण्यासाठी सुद्धा त्याला त्रास देत असत. त्यामुळे भार्गवला कर्ज वसुली साठी गुंड लोकांची मदत घ्यावी लागे.

भार्गवला वीरदासच्या सावकारी विषयी बरीच माहिती समजली होती. तो एक दिवस देवपुरला आला व वीरदासची शेट घेऊन त्याने इकडच्या तिकडच्या गप्पा-गोष्टी केल्या. व नंतर त्याला विचार लागला—“काय ह्यो आपण आपल्या कर्ज-बारांकडून कर्जाची रक्कम कशी काय वसूल करता?”

त्यावर वीरदास म्हणाला—“माझ्याकडून कर्जाची रक्कम लोकांकडून वसूल करण्याचा प्रश्नच पडत नाही. कर्जेदार स्वतः माझ्याकडे येऊन पैसे चुकते करतात. परंतु काहीजण आडमुठे असतात ना! त्यांच्याकडून आपण कोते पैसे वसूल करता?” भार्गवने प्रश्न केला.

“मी कितीका माणूस हट्टी असो त्याच्याकडून सद्ग पैसे वसूल करताय.” वीरदासने पैसेच्या आवेशात सडेतोड उत्तर देत म्हणले.

भार्गव थोडा विचारमग्न झाला मंतर म्हणाला—“ठिक आहे, मी आपल्याकडून दोनशे रुपये कर्ज घेतो. ती रक्कम तुम्ही माझ्याकडून सहा महिन्यांच्या आत वसूल करून दाखवा. मी तुमच्याशी एक हजार रुपयांची पैज लावतो.

भार्गवने बोलणे ऐकून बीरदास मंद हांसला व म्हणाला—“मी आपल्या वावतीत पुष्कळ ऐकले आहे तरी सुद्धा माझ्या घंटाचा एक नियम आहे आपल्या गावातील सोडून दुसऱ्या गावच्या व्यक्तिला जर कर्ज घ्यावयाचे असेल तर त्याने त्याची एखादी वस्तु गहाण ठेवावी. तुम्ही तुमची कोणतीही वस्तु गहाण ठेवा व कर्जाबू पैसे घ्या.”

“ठिक आहे ! पण माझी सुद्धा एक अट आहे. आपण आपले कर्ज वसूल केल्यानंतर माझी गहाण वस्तु घेता परत करावी. परंतु त्या कर्जापाठीमागे मी गहाण ठेवलेली वस्तु विकून माझे कर्ज परत केलेसे नसावे. माझी अट मान्य आहे ना !” असे म्हणून त्याने एक सोन्याचे कोंण त्याच्या हातात दिले.

बीरदासने भार्गवने म्हणणे मान्य केले व त्याला दोनशे रुपये कर्जाबू दिले.

त्या दिवसापासून भार्गव एकाच विचारात मग्न राहीला की पाहू या बीरदास आपल्या कडून कर्ज कसे वसूल करतो !”

सहा महिने उलटले तरी बीरदासने भार्गवकडे कर्जाचे पैसे परत फेडण्याविषयी काही लग्नावाची केली नाही. तेव्हा आपण पैज जिंकलो ह्या विचाराने तो बीरदासला भेटण्यास देवापुरेला आला.

बीरदासने भार्गवला पहाताच विचारले—“काय हो पैजचे पैसे घेऊन आलात ना ?”

भार्गव आवचयाने म्हणाला—पैजचे पैसे मी घेऊन येणार ते कसे बुवा ? मी काय पैज थोडीच हारलो आहे ? तुम्हीच माझ्याकडून कर्जाचे पैसे वसूल केले नाहीत म्हणून खरी पैज मीच जिंकलो आहे !”

बीरदास हसत हसत म्हणाला—“आपले कर्जाचे पैसे तर मी केव्हाच वसूल केले !”

“अगदी खोटे ! हे तरी सांगा की, तुम्ही माझ्याकडून कर्ज वसूल केल्याचा तुमच्याबरोबर काही पुरावा आहे. पैज हारल्यामुळे ते पैसे बाबकिष्ठांसाठी वेचालुम खोटे बोलता आहात.” भार्गव अत्यंत विडीने म्हणाला.

“मला खोटे बोलण्याची काय आवश्यकता !” असे म्हणत त्याने आपल्या एका नोकरीला बोलावले व त्याला भार्गवला दाखवित विचारले—“काय रे तुला हे कोण माहीत आहे ना ?”

त्याला पहाताच भार्गवच्या डोक्यात लख्ख प्रकाश पडला. सारी गोष्ट अशी झाली. चार महिन्यांपूर्वी एक दिवस रात्री भयंकर तुफान वादळ पाऊस पडत होता त्यावेळी भार्गव जेऊन ओसरीवर येऊन उभा राहीला. लचानक एक माणूस पावसात भिजत त्याच्यापासी वाला व विनवणीच्या सुरात म्हणाला—“बाबासाहेब, मला वाचवा माझी बायको मरणात्य येऊन ठेपली आहे. ताबडतोब शहरात जाऊन तिच्यावर उपचार करावयास हवेत. कृपाकरून घेता वाचवा दोनशे रुपये कर्ज घ्या !”

भार्गव त्याच्याकडे पहात छप्तीघणाने म्हणाला—“हारे वा ! हे खान आहे ! मला माहीत सुद्धा नाहीत तू कोण आहेस आणि कोणत्या गावचा रहणारा आहेस. मी कसे

कर्ज देऊ कोणती तरी वस्तु गहाण ठेवायला घेऊन ये जा.”

“दादा, वेळून आलो आहे ! असे म्हणत त्या माणसाने आपल्या विशातून एक सोन्याची बांगडी बाहेर काढली व त्याला वेळ म्हटले—“हि बांगडी माझ्या बायकोची आहे. ही गहाण ठेवून मला ताबडतोब पैसे द्या.” सोन्याची बांगडी पाहून भार्गवने डोळे आनंदाने बमकले त्याने त्याचक्षणी एक पत्र लिहिले व परक्या व्यक्तीचा स्वावर अंगठा घेतला व ती सोन्याची बांगडी घेऊन त्याला दोनशे रुपये कर्ज दिले.

अशा प्रकारे बीरदासने भार्गव कडून कर्ज वसूल केले.

भार्गवला पैज हुरल्याचे एक हजार रुपये बायला सन होईना त्याने मोठा विचार केला व म्हणाला-“मी आपल्याला एक हजार रुपये देणार नाही. मला ही पहावचे माहे की ते हजार रुपये तुम्ही कोस काय वसूल करता.

वीरबास खवळून हसू लागला व म्हणाला-“मी तर तसा पूर्वीच अंदाज बांधलाच होता की, तुम्ही त्याबाबतीत आडमूढपणा कराल. जवळजवळ दोन हजार किमतीचे कंगण तुमचे माझ्यापाशीच आहे. आपल्याला माझ्या नोकराने जी बांगडी दिली आहे. ती सध्या होण्याची नाही. मुलामा लावलेली पितळेची आहे. हजार रुपये व माझ्या नोकराने दिलेली मुलामा जळवलेली बांगडी मला देऊन आपण आपले दोन हजाराचे कंगण घेऊन जा. असे सांगून वीरबासने आपल्या नोकराकरवी ते कंगण आणून भार्गवला दाखवले.

भार्गव काळजीत पडला व एक हजार रुपये व बांगडी त्याच्या हातात देऊन कंगण घेऊन निघाला त्याच अर्शी त्याच्या दोस्त्यात एक कल्पना माळी त्याने विचारले-“आपण कर्ज देण्यापूर्वी जे वचन दिले होते त्या अनुसाराने मी कर्जाची रक्कम परत नेल्या बरोबर मी महाण

ठेवलेली वस्तू परत करावयास हवी हो नां परंतु आपण खोटी बांगडी देऊन आपले वचन मोडलेत.

“स्वात वचन मोडण्याचा प्रस्न उरत नाही” असे म्हणून तो पुन्हा हसू लागला तेव्हा त्याला म्हणाला-“भार्गव दादा, मला सांगले ठाऊक आहे की, आपण अत्यंत बुद्धीमान आहात अथा आपल्यापासून वेबेचे वेले व कर्जापू पैसे वसूल करणे म्हणजे मोठे कटकटीचे काम आहे ही योजना मी आधीच आंखली होती. माझ्या नोकराने जी बांगडी तुम्हाला आणून दिली ती खरी सोन्याचीच होती खोटी नाही त्यातून तुमच्या कंगणाच्या वजनाची सुद्धा होशी कितीका त्याचा आकार बदलला तरी माझे कर्ज परत वसूल करण्यापूर्वीच माझ्या वचनानुसार की आपली महाण ठेवलेली वस्तू आपल्याला परत केली आहे. ही गोष्ट तर आपण मानता नां! वीरबासने विचारले. हि गोष्ट समजल्यावर सुद्धा मी एवढा दुष्ट नाही की, असे सांगू की आपण

आपले वचन मोडले. परंतु कर्जापू दिलेल्या पैसांच्या वसुलीसंबंधी आपल्यापासून मला बरेच काही शिकावयास पाहिजे.” भार्गव तेथून जाता जाता म्हणाला.

वीरबासने भार्गवला शोधत म्हटले-“अरे, आपण कर्ज म्हणून जी पैसा देतो ते वसूल करण्याकरीता कोणती पद्धत किंवा योजना बसवत नाही. परंतु आपण गरजू लोकांना कर्ज देऊन जास्त लोभाला बळी न पडता जास्त व्याज घेण्याच्या शाडी न लागता पैसे दिले तर कोणत्याच कटकटी निर्माण होत नाहीत व सुळमतेने कर्ज वसूल होते. कर्ज घेणाऱ्याच्या मनात आपल्या बद्दल कृतज्ञता निर्माण होते. त्याकरीता कर्ज घालीत लागून वेतले तर संकटे उभी रहातात.

“वीरबास दादा मला समजले की आपण हे सारे अनुभवाने शिकले आहे, मी आजपासून आपल्याच भार्याने जायचा प्रयत्न करेन.” असे म्हणत भार्गव तेथून गेला.

एकाबुद्ध राजाने काही संवाच्या टिका व सारांजाबुद्ध असवद्गीतेचे अध्ययन करून ते काव्य रचता प्रस्तुत केले. काव्य रचनेच्या सभाषी नंतर त्याच्या मनात असा विचार आला की आपल्याकडून जास्त जाणकार मोठा महाकवी कोणी असणार नाही. त्याचैळी सवत जास्त महान कवी असणारा विष्णुसर्मा ह्याला राजाने एक निरोप पाठविला की, काव्यात माझी बरोबरी कर सकणारा कवी माझ्याकडे पाठवून आवा.

विष्णुसर्माले एका तरुणाला राजाकडे पाठविले. राजाने त्या कवीला म्हटले-“तु कोणी काव्य कवी असणिल ! भगवद्गीता माझ्या शास्त्रां माझसां समजत नाही. त्याकरीता मला टीकेचा आवणार त्याचा आवला. कवितेमध्ये रचलेले सारे काव्य बुद्धा समजणार नाही त्या करीता तु मला जाऊन तुझ्या गुरुला माझ्याकडे पाठवून दे.

थोड्या दिवसानंतर विष्णुसर्मा स्वतः राजाच्याकडे गेला. राजाने त्याला त्या कवी तरुणाविषयी सविस्तर सांगितले त्यावर विष्णुसर्मा उत्तर देत म्हणाला-“महापज, आपण भगवद्गीता समजण्याकरीता ज्या टिका-टिकणी शास्त्रात त्या मीन तुम्हांला दिल्या होत्या त्या संवाचा रचयिता तोच तरुण आहे.

राजा त्याचे उत्तर ऐकून आश्चर्यचकित झाला. त्याने विष्णुसर्माला विचारले-“परंतु त्या तरुणाने मला तसे काही सांगितले नाही. काय तो असा महान कवी आहे.

त्यावर विष्णुसर्मानी नम्रपणे उत्तर देत म्हटले-“महाराज, जरा कवी व पंडीत आपली आत्मस्तुती कधी करत नाहीत.”

हे उत्तर ऐकताच बुद्ध राजाचा अहंकार कमी झाला.

विचित्र जलचर

समुद्रगमतील पोवळपांच्या खडकांमध्ये विविध प्रकारच्या माशांला आपले वास्तव्य केलेले आहे.

ह्या पोवळपांच्या खडकांमध्ये अनेक प्रकारचे विषारी प्राणी सुद्धा रहातात. ह्या जलचरांमध्ये सर्वात मुख्य प्राणी म्हणजे ती अनिमोनी आहे. ती अनिमोनी (वायुपुष्प) हे विसापला तंपेवरीं फुलांसारखेच विसतात. परंतु हे प्राणी इतर मासे व अन्य जलचर प्राण्यांना फार धोक्याचे असतात. अनिमोनीच्या डोक्यावर एक फुलाची पाकळीसारखी एक वस्तु हुलत असते. परंतु ती पाकळी फुलाची नसते तर त्या प्राण्यांच्या विषाने भरलेल्या सांघ मिला असतात. छोटे छोटे मासे त्या प्राण्यांच्या त्या रंगीत मिखांकडे आकर्षित होऊन त्यांच्या जवळ जातात व त्याला स्पर्श करताच दुसऱ्या अणी भरण पावतात हे येलेले मासे हे सोअनीमोनी मजेल घातात. ह्या प्राण्यांच्या मिखां टोकदार मुई सारख्या असतात. ह्या प्राण्यांवर विष काही प्राण्यांवरच प्रभाव करू शकते. परंतु त्यांच्या जवळ येण्याच्या दर्याच प्राण्यांवर नाही.

पोवळपांच्या खडकांमध्ये वास्तव्य करील असलेले हे अनिमोनी साधारणतः २० सेंटीमीटर पासून जास्त लांब असत नाहीत. परंतु असटेलिया मधील ह्या प्रकारचा अनिमोनी एक मिटर लांबीचा असतो. हे जलचर जवळ जवळ २० वर्षांपर्यंत ह्या दगडांना चिकटून असतात. अशा मासे काही जलचर ५० वर्षांपर्यंत जिवंत राहिले आहेत काही लावून विषात भरतात की, ह्या जलचरांची काही २५० वर्षांपर्यंत जिवंत राहू शकतात. ह्या द्विगोबाने जगातील सर्वात जास्त जगणारा प्राणी ह्याच असु शकेल.

ह्याची वाढ दोन तीन प्रकारे होते काही आपली अंडी घालून पिल्ले वावतात काही आपल्या बरिदरापासून पुढून दुसऱ्या प्राण्यात जन्म घेतात.

पाण्यात तळाशी पोवळपांच्या खडकांमध्ये अनेक तऱ्हेचे मोठे मोठे शेकडे योगतगार्द व लहान मासे रहातात. हिमिट बाल्ल नावाचे काही शेकडे योगतगार्दी सोडलेल्या कवडपांमध्ये तपून शलुपासून आपले संरक्षण करतात.

येथे जाळून येणाऱ आणखी एक प्रकारचा जलचर आहे त्याला स्टारफिश म्हणतात. ह्या तजत्राच्या आकाराचा असतो. हे अनेक प्रकारचे असतात. हे काही असलेल्या छोट्या माशांना एकडून त्यांच्यावरच्या टरफांना काडून टाकून खातात.

